

Toekomstdromen van Peruaanse adolescenten in de stad Ica

*en obstakels bij de verwezenlijking
hiervan*

Auteur: *Malou van Puyenbroek*

Toekomstdromen van Peruaanse adolescenten in de stad Ica

*en obstakels bij de verwezenlijking
hiervan*

Malou van Puyenbroek (3012298)
M.J.E.vanPuijenbroek@students.uu.nl
Juni 2009

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Kaarten	6
Figuur 1: Ligging van Ica in Peru	6
Figuur 2: Plattegrond van de stad Ica	7
Inleiding	8
Ica	9
Methodologie	10
Indeling van deze scriptie	11
Hoofdstuk 1: Theoretisch Kader	12
Armoede	12
Materiële Armoede	12
De Duale samenleving en sociale armoede	13
Armoede en <i>Agency</i>	14
Gender	15
Taakverdeling tussen man en vrouw	16
Machismo	16
Marianismo	17
Hoofdstuk 2: Context van het onderzoek	19
De onderzoekslocatie	19
Micaela	19
De middenklasse wijken	20
Toekomstdromen	21
De droom	21
Zicht op de toekomst	22
Het onderwijssysteem in Peru.....	23
De staatsschool	23
Het particuliere onderwijs	23
De universiteit	24
Hoofdstuk 3: Armoede	25
Deel 1: Materiële armoede	25
Definiëring en gevoel van armoede	25
Mate van financiële tekortkomingen en gevolgen hiervan	27

Deel 2: Sociale armoede	30
Marginalisering	30
Positie van de hogere sociaaleconomische klassen	31
Mogelijkheid tot <i>agency</i>	32
Hoofdstuk 4: Gender	36
Machismo	36
Machogedrag tussen mannen onderling	37
Veranderingen in rolpatronen	38
Toekomstverwachtingen	40
Conclusie.....	41
Literatuurlijst	44
Bijlagen	46
Bijlage 1: Reflectie verslag	47
Bijlage 2: Samenvatting in het Spaans	50

Voorwoord

Eindelijk is het dan zover, mijn bachelorthesis is af! Dit voorwoord wil ik graag gebruiken om de mensen te bedanken die mij hebben geholpen bij het tot stand brengen van deze thesis. Allereerst bedank ik mijn begeleider Rutger-Jan Scholtens, die mij tijdens het gehele onderzoekstraject begeleid heeft. Ook wil ik graag mijn gastgezin in Ica bedanken, zij waren altijd bereid me te helpen. In het bijzonder wil ik mijn 'broer' Eduardo bedanken, die voor mij een waardevolle informant is geweest en mij in contact heeft gebracht met zijn vrienden.

De NGO's Ayuda en Acción en CODEH Ica hebben een belangrijke rol gespeeld in mijn onderzoek. Hiervoor wil ik met name Olga bedanken, de begeleidster van *talleres* van Ayuda en Acción en Nieves, die de *talleres* van CODEH Ica leidt. In het bijzonder wil ik Julio bedanken, een medewerker van CODEH Ica, die erg enthousiast was en me zijn groep aanbood om mijn onderzoek uit te voeren. Hij was een goede steun als *taller* begeleider en is een van mijn belangrijkste informanten geweest.

Verder ben ik dank verschuldigd aan mijn docent Spaans in Ica, Omar. Hij heeft me urenlang geholpen met het uitwerken van interviews en heeft meegedacht in de uitvoering van mijn onderzoek. Tot slot wil ik alle informanten bedanken die mee hebben gewerkt aan dit onderzoek. Zonder jullie had ik deze scriptie niet kunnen schrijven. Ik hoop dat het jullie allen lukt jullie toekomstdromen waar te maken!

Kaartjes

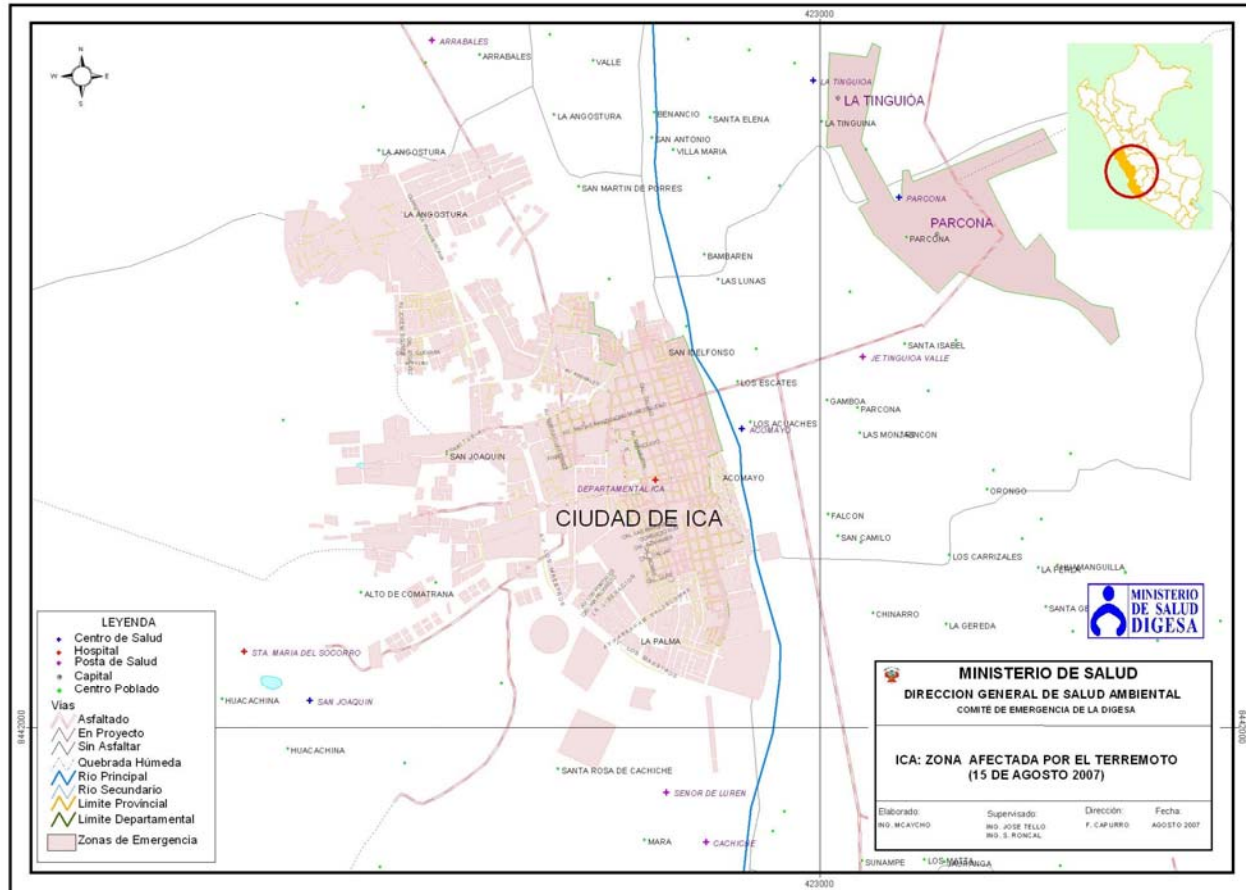
Figuur 1: De ligging van Ica in Peru

(Bron: Mir Global Marketing Co., link: http://www.mirglobalmarketing.com/web_images/peru-ica.jpg geraadpleegd op: 05-06-2009)

Peru bestaat uit drie typen landschap, de *Selba*, de *Sierra* en de *Costa*. De *Selba* is het groen gemarkeerde gedeelte in figuur 1 en bestaat uit junglegebied, de *Sierra* is het bruin gemarkeerde gedeelte en bestaat uit gebergten en hooglanden en de *Costa*, geel aangegeven, is de kuststrook waarin Ica zich bevindt. Dit gebied is erg droog en bestaat voornamelijk uit woestijnvlakten, zo ook het gebied rondom Ica.

Figuur 2: Plattegrond van de stad Ica

(Bron: Ministerie van gezondheid Peru, link: <http://www.digesa.minsa.gob.pe/desastre/img/ica-ciudad.jpg> geraadpleegd op: 05-06-2009)

Inleiding

“Als jullie nu allemaal even je ogen sluiten en denken aan de toekomst, hoe zien jullie je leven over tien of vijftien jaar dan voor je?” Alle aanwezigen sluiten hun ogen. De docent kiest één leerling uit en vraagt: “Jose, vertel eens hoe jij je toekomst voor je ziet?” Hierop begint Jose te vertellen: “Ik ben psycholoog en zie mezelf zitten in mijn eigen praktijk, er zitten cliënten in de wachtkamer. Maar er zullen ook problemen zijn, op het werk maar ook thuis. Het zal allemaal niet vanzelf gaan.”¹

Dit is het beeld wat veel Peruaanse jongeren zich hebben gevormd over de toekomst: een studie afgerond, een goede baan, maar vaak toch problemen in de huiselijke sfeer of op het werk. Dit onderzoek heeft zich gericht op adolescenten in de stad Ica. Adolescenten worden door Villanueva (1996:2) beschreven als behorende tot een leeftijdsgroep die zich in de periode bevindt waarin een kind zich tot volwassene ontwikkelt. De leeftijdsfase die hier aangehouden wordt is die tussen de tien en ongeveer twintig jaar. Ik heb me voornamelijk gericht op adolescenten vanaf de veertien jaar oud tot ongeveer twintig jaar oud. Dit omdat zij zich al een steeds concreter beeld gaan vormen over hun toekomst en wat zij hierin willen bereiken.

Het beeld wat een adolescent zich vormt over zijn of haar toekomst zal sterk beïnvloed worden door zijn sociale omgeving. De wijk waarin de adolescent woont, de familiesituatie waarin de adolescent verkeert en zijn eigen kansen en mogelijkheden die hij hierin kan scheppen. Zowel materiële als sociale armoede kunnen een rol spelen bij het ontwikkelen van kansen en toekomstbeelden. Vaak bestaat er in het leven van de adolescent, in grote of in minder grote mate, een tekort aan financiële middelen. Een aspect wat vaak samenhangt met materiële armoede is sociale armoede. Deze twee aspecten zijn niet los van elkaar te zien, dit omdat sociale armoede vaak materiële armoede in de hand werkt en andersom. Mogelijkheid tot *agency* is van belang wanneer men vooruit wil komen in een samenleving (Allen & Thomas, 2000:189), blijft deze mogelijkheid tot *agency* uit, dan zal men op hetzelfde niveau blijven.

Wat ook geen onbelangrijke rol speelt in het vormingsproces van een toekomstbeeld is gender. *Machismo* is nog altijd een veel gehoord begrip in Latijns-Amerikaanse landen en speelt ook in Peru een grote rol in man-vrouw relaties. Maar ook de tegenpool, het *Marianismo*, komt steeds meer op om ook vrouwen zichzelf sterk te laten voelen (Melhuus & Stolen, 1996). De manier waarop genderpatronen verweven zijn in de Icaanse samenleving, speelt een rol bij de vorming van toekomstbeelden bij adolescenten.

---

¹ Fragment uit veldwerkaantekeningen van een *Taller* (workshop) van CODEH Ica op 04-04-2009

Aan de hand van de bovengenoemde aspecten materiële armoede, sociale armoede en gender, is er in dit onderzoek gekeken naar de obstakels die de adolescenten in Ica op hun pad kunnen krijgen wanneer zij aan hun toekomst werken of waar zij op dit moment al hinder van ondervinden.

Ica

Ica, een stad met zo ongeveer 240.000 inwoners², gelegen in een droog woestijngebied in het zuidwesten van Peru is de stad waar ik mijn onderzoek uitgevoerd heb. Door de relatieve armoede waarin de stad verkeert ten opzichte van de rest van het land, heeft het weinig immigranten uit de *sierra* (bergen) en *selva* (jungle) getrokken, waar andere stedelijke gebieden in de *costa* (kust) van Peru wel mee te maken hebben. Deze relatieve armoede heeft voor een groot deel te maken met verschillende natuurrampen die zich de afgelopen decennia hebben afgespeeld. De natuurrampen waar men op dit moment nog schade van ondervindt zijn de overstroming in het jaar 1998 en een zware aardbeving in 2007.

Dat de overstroming zoveel schade aan heeft kunnen richten, heeft te maken met de ligging van Ica. Deze ligt namelijk midden in de woestijn en is volledig omgeven door zandbergen. Toen de rivieren uit hoen oevers traden brachten zij enorme modderstromen opgang die vele mensenlevens heeft gekost en huizen verwoest. Tien jaar later sloeg het noodlot nogmaals toe, deze keer was het een aardbeving met een kracht van 7.9 tot 8.3 op de schaal van Richter die nogmaals vele mensenlevens heeft gekost en grote delen van de stad verwoest. Anderhalf jaar later, het moment dat ik in de stad verbleef, waren de gevolgen hiervan nog goed merkbaar. Want hoewel de overheid elk getroffen gezin tegemoet heeft willen komen door middel van het uitkeren van bonussen waar bouwmaterialen mee gekocht konden worden, wonen nog steeds veel mensen in tenten of noodhutjes. Na de aardbeving zijn prijzen verveelvoudigd en met het geld waar voorheen een heel huis mee gebouwd kon worden, had je nu slechts materialen voor één kamer. De personeelskosten voor het bouwen van het huis zaten hier dan nog niet eens bij. Wat veel mensen dan ook deden was deze bonus verkopen, zelf een houtenconstructie neerzetten en het geld voor voedsel en scholing voor de kinderen gebruiken. Velen hadden op deze manier zelfs geld om voor het eerst in hun leven een televisie of een echt bed te kopen.

Een ander groot probleem waar Ica mee te maken heeft is de watervoorziening. De voornaamste bron van inkomen komt voort uit de Pisco- (druivenlikeur) en wijnindustrie. Dit betekent dat enorm veel mensen op de *chacras* (landbouwgronden) aan de rand van de stad werken. Omdat Ica in een droge woestijngrond ligt, is er een enorm irrigatiesysteem nodig om de

---

² Cijfers uit 2008 gepubliceerd door INEI, Bureau voor de Statistiek in Ica, geraadpleegd op 16-03-2009

gronden bewerkbaar te houden. Het grootste deel van de *chacras* is in handen van grote boerenbedrijven die dagarbeiders voor ze laten werken. Door de enorme droogte die er heerst en het vele water wat er nodig is voor irrigatie van alle landbouwgronden, is er voorspeld dat binnen tien jaar het water afkomstig uit de rivieren, wat zowel gebruikt wordt voor de irrigatie van de *chacras* als in huis, op zal zijn. De grote bedrijven zullen wegtrekken om hun bedrijf op een nieuwe plek op te zetten, terwijl de bevolking zonder werk en water achter zal blijven.

Methodologie

De onderzoekspopulatie betrokken bij dit onderzoek, adolescenten tussen de veertien en twintig jaar oud, kan in twee groepen onderverdeeld worden. De eerste groep bestaat uit adolescenten afkomstig uit de lagere sociaaleconomische klasse. Zij zijn voornamelijk woonachtig in de *pueblos juvenes* van Ica. Een term die is overgenomen uit Lima en betrekking heeft op de illegale nederzettingen die op heuvels in de stad zijn ontstaan door een gebrek aan legale mogelijkheden (Graham, 1991). Deze wijken hebben met de aardbeving veel geleden. Sommigen wonen nog in noodwoningen of in houten hutjes, anderen hebben wel een huis van steen. Een aantal wijken, of delen van wijken, waarin deze adolescenten wonen missen basisvoorzieningen zoals stromend water. Zij moeten het doen met een gemeenschappelijke kraan voor de hele straat. De huizen zijn vaak niet 'af'. Ze missen de gebruikelijke laag pleisterwerk en het dak is niet afgewerkt omdat er misschien nog wel eens een verdieping op gebouwd zal worden of simpelweg het geld op is. Veel kinderen in deze armere wijken hebben naast hun school nog een baantje omdat de ouders niet voldoende verdienen om schoolgeld en eten voor de kinderen te kunnen betalen. Deze baantjes variëren van het helpen van de ouders met het bakken van hamburgers tot het urenlang op de *chacras* ploeteren voor een mager loontje.

De tweede groep informanten die een rol hebben gespeeld in mijn onderzoek zijn adolescenten afkomstig uit de hogere sociaal-economische klasse. Deze adolescenten wonen in de wat betere wijken. De huizen bestaan uit meerdere kamers en zijn afgewerkt. Wanneer zij een bijbaantje hebben is dat omdat zij er voor zichzelf graag wat bij willen verdienen, niet omdat de ouders niet in hun levensonderhoud kunnen voorzien.

Om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van het dagelijkse leven in de Peruaanse samenleving, ben ik gedurende mijn onderzoeksperiode bij een gastgezin verbleven. Dit gezin bestond uit een oma, vader, moeder, dochter van zestien jaar oude en een zoon van twintig jaar oud. Deze gezinssamenstelling was erg gunstig voor mijn onderzoek omdat ik op deze manier niet alleen het leven van een Peruaans middenklasse gezin meekreeg, maar ook in de levens van twee adolescenten kon kijken en via hen in contact kon komen met andere adolescenten uit de midden en hogere sociaaleconomische klasse.

De informatie voor het schrijven van deze thesis is voornamelijk verzameld door middel van interviews en informele gesprekken en voor de onderzoekspopulatie afkomstig uit de lagere sociaaleconomische klasse ook door middel van *talleres*. Dit zijn workshops gebracht door een NGO en gericht op adolescenten. In de *talleres* die ik bijgewoond heb werd voornamelijk gesproken over wat de adolescenten verwachten van de toekomst en worden zij voorbereid op het leven wat hen na de middelbare school te wachten zal staan. In verschillende *talleres* kreeg ik zelf ook de tijd om de adolescenten vragen te stellen en de *taller* te leiden.

Indeling van deze scriptie

In het eerstvolgende hoofdstuk zal het theoretisch kader uiteengezet worden. Het geven van een bruikbare definiëring van de begrippen materiële armoede, sociale armoede en gender zal hier centraal staan, evenals een kijk op het antropologische discours in het armoede denken en genderverhoudingen van de afgelopen decennia.

Vervolgens volgt er een hoofdstuk waarin de context van dit onderzoek beschreven wordt. Er zal achtergrondinformatie worden gegeven over de situatie waarin de adolescenten die mee hebben gewerkt aan dit onderzoek op dit moment leven.

Hierna zullen twee hoofdstukken volgen waarin mijn eigen bevindingen besproken worden. Deze hoofdstukindeling is gemaakt aan de hand van de verschillende aspecten van armoede waar de adolescenten in Ica mee te maken kunnen krijgen. Deze aspecten zijn materiële armoede, sociale armoede en gender, die eerder in het theoretisch kader aan bod zijn gekomen. Het eerste empirische hoofdstuk, hoofdstuk drie, zal ingaan op materiële armoede en sociale armoede. De factoren die een rol spelen in de mate van armoede zullen aan bod komen, waarbij ook gekeken wordt op de invloed op de rest van het leven ten gevolge van armoede. Beide begrippen komen in een hoofdstuk aan bod omdat zij niet los van elkaar gezien kunnen worden.

Vervolgens zal in hoofdstuk vier worden ingegaan op de gender(on)gelijkheid zoals die in Ica en de belevingswereld van de adolescenten heerst. Tenslotte zal er een afsluitend hoofdstuk volgen waarin de conclusie van dit onderzoek gepresenteerd wordt.

Hoofdstuk 1: Theoretische Onderbouwing

Armoede

Dankzij ontwikkelingsstudies in de jaren '60 heeft de studie naar stedelijke armoede een belangrijke impuls gekregen. De *trickle down* effecten die de dominante ontwikkelingsmodellen met zich mee hadden moeten brengen en die de armoede hadden moeten verlichten bleven uit en ook de mensen die massaal vanaf het platteland naar de stad waren gemigreerd werden niet opgenomen in de industriële loonsector zoals verwacht was. In veel Derde Wereld landen groeide echter de economie, maar hiermee nam tegelijkertijd de werkloosheid en verarming van de bevolking toe (Ypeij, 1995:2). Ook in Peru begon in de jaren '50 een periode van ruraal-urbane migratie. In eerste instantie waren de redenen om te migreren van economische aard, echter in de jaren '80 en '90 migreerden velen vanuit de hooglanden vanwege het toenemende geweld van de Maoïstische beweging *Shining Path*, die met het gebruik van veel geweld in opstand kwam tegen de Peruaanse overheid (Olthoff, 2006:42).

Materiële armoede

Om armoede als een meetbaar begrip neer te kunnen zetten zodat het gemakkelijk toepasbaar is in dit onderzoek, is het noodzakelijk een bruikbare definitie geven. De Wereld Bank bijvoorbeeld, meet armoede in economische termen. Armoede wordt in absolute getallen gemeten en hierbij wordt de dollargrens aangehouden. Wanneer het inkomen onder de 1\$ per dag ligt, wordt gesteld dat men in extreme armoede leeft. Ook gebruikt de Wereld Bank meting van armoede aan de hand van het GNP (gross national product). Dit is gebaseerd op het nationale inkomen, het totale inkomen van een land dat beschikbaar is voor zowel private als publieke uitgaven. Het GNP per capita geeft een indicatie van de gemiddelde materiële levensstandaard van de bevolking van een land. Dit geeft echter alleen een gemiddelde weer en laat niet zien of de levensstandaard van de gehele bevolking op gelijk niveau ligt of dat er grote inkomensongelijkheid bestaat (Allen & Thomas, 2000:10-11). Vandaar dat Acharya (2004) in haar werk over armoede in Nepal onderscheid maakt tussen *income poverty* en *human poverty*. De *income poverty* slaat op de absolute dollargrens zoals de Wereld Bank deze stelt, terwijl de *human poverty* te maken heeft met de situatie waarin mensen een gebrek hebben aan bronnen om een lang en gezond leven te leiden, onderwijs te volgen en toegang hebben tot bronnen die een redelijke levensstandaard mogelijk maken. Dit lijkt voor dit onderzoek een zeer geschikte benaderingswijze van materiële armoede, omdat op deze manier armoede in verhouding tot de omgeving kan worden bekeken en niet in absolute getallen uitgedrukt hoeft te worden. Er kan hier zelf invulling gegeven worden aan wat armoede inhoudt, het gevoel van armoede speelt een grotere

rol dan de absolute vaststelling volgens de richtlijnen van de Wereld Bank. Want, zo stelt Rahnema (1992:158, geciteerd in Allen & Thomas, 2000:11), armoede kan in verschillende samenlevingen op een andere manier geïnterpreteerd worden: *'For long, and in many cultures of the world, poor was not always the opposite of rich. Other considerations such as falling from one's station in life, being deprived of one's instruments of labour, the loss of one's status or the marks of one's profession..., lack of protection, exclusion from one's community, abandonment, infirmity, or public humiliation defined the poor.'*

De duale samenleving en sociale armoede

Al sinds de jaren '60 probeert het *Economic and Social Development Centre for Latin America* armoede in deze regio in kaart te brengen. Hieruit vloeit bijvoorbeeld het werk voort van de sociologe Janice Perlman (1976 in Kruijt e.a., 2002:1), die laat zien dat armoede meer aspecten bezit dan de materiële. Marginalisering van de armen vindt volgens haar plaats op zowel geografisch, sociaal, cultureel en etnisch gebied. Met de geografische locatie van armoede worden de plekken bedoeld waar armoede heerst en zichtbaar is, zoals in van oorsprong arme wijken en sloppenwijken. Basisvoorzieningen ontbreken hier vaak en de bevolkingsdichtheid is over het algemeen hoog, vaak ligt de wijk ver van het stadscentrum waar alle voorzieningen en het commerciële centrum zich bevinden. Daarnaast bestaat ook de sociale locatie van armoede, die in een sociale onderklasse. De status op de arbeidsmarkt is zeer zwak, participatie in de dominante economie blijft uit. De culturele locatie van armoede slaat op het gevoel bij het horen van een verscheidenheid aan subculturen. In arme wijken wonen mensen met verschillende achtergronden die om uiteenlopende redenen hier naartoe getrokken zijn bij elkaar. Als laatste speelt ook de etnische locatie van armoede mee. In Latijns Amerika leven mensen met veel verschillende etnische achtergronden. Door de kolonisatie en de postkoloniale periode die daarop volgde werden de inheemse bevolking en nakomeling van Afrikaanse slaven automatisch gemarginaliseerd in de samenleving.

Bij elkaar zorgen deze elementen voor een tweedeling van de samenleving op grond van armoede, marginalisatie en sociale uitsluiting. Uitgangspunt hierbij is de theorie van Lewis. Hij was de eerste wetenschapper die liet zien dat armoede meer inhield dan economische deprivatie (Olthoff, 2006:51). Hiermee is hij de grondlegger van het begrip *'culture of poverty'*. Lewis stelt dat wanneer mensen in armoede leven zij een manier van leven ontwikkelen die effectief is op korte termijn, maar die er tegelijkertijd ook voor zorgt dat zij zelf en hun nakomelingen in armoede zullen blijven leven. Er ontstaan sociale, economische en psychologische kenmerken die voortvloeien uit de reactie op de gemarginaliseerde positie in de samenleving. Hierdoor wordt er een armoedecultuur als subcultuur binnen de algemene cultuur van het land gecreëerd (Lambregts, 1974). Er wordt gerefereerd naar de armen als 'gemarginaliseerden' met twee kenmerken, zowel gebrek aan passieve als actieve

deelname in de samenleving en interne ontbinding (Kruijt e.a., 2002:3). Het gebrek aan passieve deelname aan de samenleving houdt in dat zij niet mee profiteren van voordelen van modernisatie zoals werk, voedsel, behuizing, onderwijs, gezondheid, transport en recreatie. Het gebrek aan actieve deelname heeft te maken met besluitvorming, uiting en stemmen, waar zij weinig tot geen inspraak in hebben.

Interne ontbinding komt voort uit het feit dat grote groepen van het platteland naar de stad migreerden en daar aanvankelijk geen aansluiting vonden bij andere groepen. Op de plek waar zij vandaan kwamen had een sterk sociaal netwerk bestaan, maar nu raakten zij los van dit netwerk en kwamen in wijken terecht waar mensen uit verschillende delen van het land bijeen woonden. Wanneer er een gebrek is aan sociale netwerken en *supportive structures* die het productieve gebruik van kansen mogelijk maken, of van de andere kant, wanneer er remmende factoren zijn die iemand ervan weerhouden om gebruik te maken van kansen die anders beschikbaar zouden zijn, spreekt men volgens Ellis (1984) over sociale armoede. Zowel interne als externe factoren kunnen hierbij een rol spelen. Onder externe factoren vallen bijvoorbeeld bureaucratische of legale beperkingen waardoor men ervan weerhouden wordt kansen te benutten en onder interne factoren valt bijvoorbeeld het feit dat de betreffende groep intern beperkt is in het doen wat in feite in het voordeel zou werken. Sociale netwerken kunnen bijvoorbeeld verdwijnen wanneer men van het platteland naar de stad migreert en van de vroegere sociale netwerken verwijderd wordt. Een voorbeeld van bureaucratische beperkingen dat Ellis geeft is dat van Afrikanen die in Cape Town werken. Zij worden voorzien van accommodatie, maar het is voor hen niet toegestaan dat zij daar samen met hun vrouw of gezin gaan wonen, op deze manier kunnen zij nog niet in hun belangrijkste sociale behoeften voorzien.

Armoede en *agency*

Als we uitgaan van de theorie van Lewis, waarbij ervan wordt uitgegaan dat armen in een subcultuur van armoede terechtkomen waar zij niet uit kunnen ontsnappen, dan wordt armoede op deze manier dus ook doorgegeven aan de volgende generatie. Moore (2005, geciteerd in Olthoff 2006) stelt dat armoede niet als één pakket doorgegeven wordt aan de volgende generatie, maar als een complex van positieve en negatieve factoren die invloed hebben op de manier waarop kinderen armoede ervaren. In de armoedecijfers zijn kinderen (0-18 jaar) over het algemeen ruim oververtegenwoordigd. Dit is ook het geval in Peru. Wanneer een kind opgroeit in armoede, kan dit verschillende gevolgen hebben voor de rest van zijn of haar leven. Een direct effect hiervan is het lichamelijk welzijn, wanneer er onvoldoende of te weinig gevarieerd voedsel voor handen is, heeft dit effect op de lichamelijke ontwikkeling van het kind. Niet alleen achterstand in lichamelijke ontwikkeling, maar ook achterstand in geestelijke ontwikkeling kan ontstaan wanneer er een tekort

aan voeding is. Ook praktische problemen ontstaan wanneer kinderen in armoede leven. Ouders maken vaak lange werkdagen en kinderen worden thuis aan het lot overgelaten. Vaak wordt van de oudere kinderen verwacht dat zij de zorg op zich nemen voor de jongere kinderen, waar het eigen schoolwerk bijvoorbeeld onder kan lijden. Ook worden kinderen er regelmatig op uitgestuurd om geld te verdienen.

Om de intergenerationale doorgave van armoede te begrijpen, zijn zowel factoren van familieniveau als op het niveau van de bredere samenleving van belang. Deze twee factoren samen kunnen zowel tot een opwaartse als een neerwaartse spiraal leiden. Adolescenten uit de lagere economische klassen zijn erg kwetsbaar en daarom is de rol van de familie cruciaal, deze kan negatieve effecten en gebeurtenissen van buitenaf tegenhouden of verminderen (Olthoff, 2006:52). Een begrip wat hieraan gekoppeld kan worden is *vulnerability*. Dit begrip wordt door Spiers (2000) omschreven als '*experiences of being unprotected and open to damage in threatening environments*'.

Deze theorie heeft zowel een focus op de impact van structuur als de mogelijkheid tot agency. Het begrip *agency* wordt door Thomas en Allen (2000:189) omschreven als de acties van individuen of groepen en hun capaciteiten om invloed uit te oefenen. Wanneer individuen of groepen niet de mogelijkheid hebben agency uit te oefenen, kan dit gezien worden als een vorm van armoede (Khan, 2005). Er zijn verschillende aspecten van *agency* die een factor spelen in het wel of niet kunnen uitoefenen ervan. Dit zijn (1) *material aspects*, zoals het bezitten van een huis of een stuk land, *human aspects* (2) als een goede gezondheid en onderwijs dat men genoten heeft, *social aspects* (3) waartoe het kunnen geven van leiderschap, het hebben van een identiteit en capaciteiten tot organisatie deel van uitmaken, politieke aspecten als presentatie van zichzelf aan anderen en participeren in lokale politieke structuren en tenslotte spelen ook *psychological aspects* (4) een rol, hieronder vallen het zelfbeeld en het zelfvertrouwen dat mensen bezitten (Narayan & Petesch, 2007). Hoe positiever deze aspecten uitvallen, des te meer kans een individu zal hebben om te kunnen ontsnappen uit de armoede.

Gender

Onderzoek naar genderrelaties in Latijns-Amerika heeft grote aandacht gekregen sinds de United Nations Women's Conference in 1975 in Mexico is gehouden (Melhuus M. & K. A. Stolen, 1996:9). Waar in de Verenigde Staten en Europa onderzoek naar gender voortkwam uit feministische bewegingen, liep genderonderzoek in Latijns-Amerikaanse landen via de omgekeerde weg, het liep juist voor op feministische bewegingen.

Een zeer bruikbare definitie van gender is die van Benería en Roldan (Benería & Roldán 1987:11-12, geciteerd in Ypeij, 1995:49), zij definiëren gender als een geheel van

geloofsvoorstellingen, persoonlijkheidskenmerken, houdingen, gevoelens, waarden, gedragingen en activiteiten, dat door een proces van sociaal-culturele constructie vrouwelijkheid van mannelijkheid onderscheidt. Er zijn verschillende voorbeelden te noemen van sociaal-culturele constructies van gender, zoals de familiehuishouding en de arbeidsmarkt.

Taakverdeling tussen man en vrouw

Veel vrouwen in Peru worden belast met een drievoudige taak. Ze hebben zowel de taak om voor de kinderen te zorgen, het huishouden te doen en voor een (deel van het) inkomen te zorgen. Op de eerste plaats komen de zorg voor de kinderen en het huishouden, hierdoor heeft de man de tijd zich op het inkomen te richten. Dit wordt ook wel omschreven als de *house/street divide* (Sanabria, 2007:156), waarbij de rol van de vrouw weggelegd is in huis en de rol van de man op straat.

Wanneer een gezin in extreme armoede leeft treft dit de vrouw vaak harder dan de man. Dit omdat de vrouw de taak krijgt om rond zien te komen van het bedrag dat haar man haar geeft. De conditie van woningen is vaak ook slechter waardoor huishoudelijke taken automatisch zwaarder worden, denk aan het ontbreken van stromend water, riolering en een vaste gasaansluiting (Stromquist, 2001). Wanneer vrouwen bijverdienen om hiermee hun man te helpen wordt dit over het algemeen geaccepteerd, maar dit wil niet zeggen dat de vrouw ook haar opvoedende en huishoudelijke taken af kan staan (Ypeij, 1995:52).

Machismo

In Peru is, net als in veel andere Latijns-Amerikaanse landen, het begrip '*machismo*' veel gebruikt bij het omschrijven van mannelijk gedrag. Het *machismo* zijn is een symbolische representatie van mannelijkheid en mannelijke seksualiteit. *Machismo* uit zich op verschillende vlakken, zoals het onderwijs, de gezondheid, werk en wetgeving. Tussen mannen onderling is er een overdreven agressiviteit en onverzoenlijkheid en tussen man en vrouw een seksuele agressiviteit en arrogantie (Nencel 1996 in Melhuus & Stolen, 1996:57). Volgens Scott (1994:79) wordt *machismo* versterkt door een patrilineair verwantschapssysteem, dit systeem keurt als het ware de macht die mannen bezitten op een legale manier goed. Scott ziet het *machismo* voornamelijk als een ideologie, maar het is niet per definitie een reflectie van het werkelijke gedrag van mannen. Alcohol en vaderschap zijn twee van deze vooroordelen die vaak worden verbonden met het *machismo* (Sanabria, 2007:165-167). Van een *machismo* wordt verwacht dat hij veel drinkt, in werkelijkheid blijkt dat mannen veel minder drinken dan zij in het openbaar vertellen. Gutmann (1996 geciteerd in Sanabria, 2007) laat dan ook zien dat het in Mexico de laatste jaren een trend is onder mannen om niet te drinken omdat zij *jurado* zijn. Dat wil zeggen dat zij zich vanwege religieuze redenen van alcohol onthouden. Dit is een algemeen geaccepteerd excuus om de alcohol te weigeren. Ook het beeld van de man als

een onverantwoordelijke en afstandelijke vader, die zijn kinderen als het bewijs van zijn vruchtbaarheid presenteert moet kritisch bekeken worden. Volgens Gutmann is het zo dat de verwachtingen van de vader per klasse verschilt. Vaak is het zo dat mannen en vrouwen die zich in de laagste klasse van de economische en sociale hiërarchie bevinden, de traditionele rolpatronen het meest verwerpen (Sanabria, 2007:168). Mensen in hogere sociale klasse hebben meer geld, waardoor zij zich bijvoorbeeld een kindermisje kunnen veroorloven en de mannen zich niet meer met de kinderen bezig hoeven te houden. In de lagere sociale klasse hebben man en vrouw elkaar nodig om in hun dagelijkse behoeften te kunnen voorzien.

Marianismo

Een iets minder bekend begrip is *'marianismo'*, wat door Stevens (1973, geciteerd in Melhuus & Stolen, 1996:11) geciteerd wordt als *'the cult of feminine spiritual superiority, which teaches that women are semi-divine, morally superior to and spiritually stronger than men'*.

Via *machismo* en *marianismo* worden zowel mannen als vrouwen superieure en inferieure eigenschappen toegekend. Hierdoor stelt het zowel de man als de vrouw in staat man- en vrouwbeelden te manipuleren. Toch bestaat er in de dagelijkse praktijk vaak een machtsongelijkheid tussen man en vrouw (Ypeij, 1995:52). De vrouw heeft vaak als enige machtsmiddel het manipuleren van haar man, terwijl de man naast manipulatie van de vrouw nog enkele andere machtsmiddelen bezit. Zoals de fysieke kracht die hij bezit en de bereidheid om deze ook werkelijk te gebruiken. Ook is de man vaak degene die voor de inkomsten zorgt en is de vrouw financieel afhankelijk van de man. Hier zit echter ook een vorm van reciprociteit in verscholen. De vrouw op haar beurt verwacht weer van de man dat hij haar en de kinderen financieel ondersteunt. Hoewel steeds meer vrouwen ook werken, verdienen zij over het algemeen niet voldoende om het gezin financieel te kunnen onderhouden. De financiële dominantie van de man brengt met zich mee dat hij de controle heeft over de uitgaven. Mannen kunnen er zelf voor kiezen of zij hun vrouw eerlijk vertellen wat zij verdienen en welk deel hiervan zij aan hun vrouw geven. Wanneer bijvoorbeeld de vrouw ongehoorzaam is aan de man kan hij ervoor kiezen de vrouw minder geld toe te delen (Ypeij 1995:52). Net als het *machismo* geldt ook het *marianismo* volgens Sanabria (2007:167) vaak als ideologisch model maar is dit zeker niet representatief voor de gemiddelde Latijns Amerikaanse vrouw.

Zoals gebleken uit bovenstaande tekst heeft armoede te maken met verschillende aspecten in de samenleving en kan armoede op verschillende wijzen ervaren worden. Materiële armoede, gerelateerd aan de financiële toestand van mensen kan niet geheel los gezien worden van sociale armoede, waarbij het gebrek aan sociale netwerken ervoor zorgt dat mensen niet volledig kunnen

participeren in de samenleving en hierdoor een achtergestelde en gemarginaliseerde positie bezitten. Ook brengt armoede bepaalde genderpatronen en verwachtingen met zich mee.

Zoals uit de volgende hoofdstukken zal blijken is er een verschil waar te nemen tussen verwachtingspatronen van mannen en vrouwen uit verschillende sociaaleconomische klassen, dit omdat de afzonderlijke situaties verschillende consequenties met zich meedragen.

Hoofdstuk 2: Context van het onderzoek

De onderzoekslocatie

Micaela

'Heb je vanavond een feest in Avenida Siete? Nee, dat daar kun je echt niet heen. Daar durft de politie niet eens te komen!', was de reactie van mijn gastmoeder op de uitnodiging die ik had gekregen voor een 18^e verjaardag van een jongen uit mijn *taller*. Ik was er al een aantal keer eerder geweest, maar blijkbaar had ik niet duidelijk genoeg uitgelegd waar ik op dat moment heen ging. Wellicht heb ik hier onnodige bezorgdheid mee voorkomen. De wijk ziet volledig bruin van het opwaaiende stof van de ongeasfalteerde straten. Huizen slechts half afgewerkt en veelal ongepleisterd. Om de tien meter zitten kuilen in de weg waarin een klein kraantje verstopt zit. De huizen zijn niet voorzien van stromend water en hier halen de bewoners hun dagelijkse water vandaan. De mensen die hier wonen leven voornamelijk van het werk op de *chacras*, het platteland. Dit werk is echter seizoensgebonden en zorgt niet voor een vast maandinkomen. Om deze reden werken ook vaak de kinderen mee om in het levensonderhoud te kunnen voorzien. Vanwege een hoge mate van

criminaliteit is zelfs de politie huiverig om in de wijk te patrouilleren en in te grijpen wanneer het een en ander escaleert.

De wijk Micaela heeft een belangrijke rol gespeeld in mijn onderzoek. De adolescenten die meegewerkt hebben aan dit onderzoek en tot de lagere sociaaleconomische klassen behoorden waren voor Afbeelding

1: paasprocessie op Palmzondag in de wijk Micaela het merendeel uit deze wijk afkomstig. Regelmatig bezocht ik met Julio, een medewerker van CODEH Ica, de wijk. CODEH Ica zet zich in voor de rechten van, voornamelijk werkende, kinderen en adolescenten. Zelf is Julio ook een *nino trabajador*, een werkend kind, geweest en nu hij wat ouder is heeft hij de taak op zich genomen een groep kinderen en adolescenten uit zijn eigen woonwijk te begeleiden. Op een enkeling na werken deze kinderen bijna dagelijks. Dit werk varieert van het helpen van de ouders met straatverkoop van producten tot het werken op het platteland en in de bouw. Elke zaterdag komen zij bijeen in een

stoffige noodkerk die na de aardbeving op de plek van de vorige kerk gebouwd is. Hier praten zij onder andere over het leven op dit moment en over de rechten die werkende kinderen hebben. Zij leren hier onder welke omstandigheden zij mogen werken en om voor zichzelf op te komen wanneer dit niet het geval is. Wanneer het nodig is helpen ze elkaar, als iemand iets te kort komt proberen ze dit met zijn allen op te lossen. Een voorbeeld hiervan is dat van de tweeling Elena en Rafaela van tien jaar oud. Hun vader kennen ze niet en de moeder is dan ook in haar eentje verantwoordelijk voor de zorg van de twee meisjes. Een aantal maanden geleden is bij de moeder een hersentumor ontdekt. Een behandeling is helaas onmogelijk omdat er geen geld is voor een verzekering, laat staan dat zij de kosten voor een enkele behandeling kunnen betalen. Overdag verkoopt de moeder aardappels met ei en bijna dagelijks helpen de twee meisje haar. Vaak wordt er niet genoeg geld verdient om de kinderen drie keer op een dag een maaltijd te geven en wanneer ik de tweeling zie hebben zij dan ook vaak maar nauwelijks iets gegeten. Naast geld voor eten ontbreekt ook geld voor andere dagelijkse behoeftigheden waaronder schoolspullen. Regelmatig verzamelt de hele groep schoolspullen in, zoals pennen, stiften, schriften en dergelijke, die zij zelf niet meer nodig hebben om de meisjes wat vooruit te helpen.

Zoals uit dit voorbeeld valt op te maken bestond de groep niet alleen uit adolescenten in de leeftijdscategorie die binnen mijn onderzoekspopulatie valt. Ik heb het zo gedaan dat ik het standaard programma in de *taller* mee volgde, waar dus ook de wat jongere aan meededen, en dat ik daarna met de wat oudere uit de groep nog een groeps gesprek hield met betrekking tot mijn onderzoek. Een aantal keren heb ik ook met dit oudere groepje apart afgesproken om wat meer de tijd voor ze te hebben en rustiger te kunnen praten. Omdat de bijeenkomsten zeer vrijblijvend waren, waren niet bij elke bijeenkomst dezelfde adolescenten aanwezig. Wel zat er als het ware een 'vaste kern' bij die ik meerdere malen ontmoet en gesproken heb. Verder heb ik via *CODEH Ica* alsmede *Ayuda en Accion*, een andere NGO in Ica die zich inzet voor ontwikkeling van armere en achtergestelde bevolkingsgroepen, adolescenten uit andere wijken bij mijn onderzoek betrokken. Deze NGO's zetten zich niet alleen in voor de ontwikkeling en vooruitgang van de kinderen en adolescenten, maar betreft hier ook de ouders van deze kinderen bij.

De middenklasse wijken

De groep adolescenten afkomstig uit de hogere sociaaleconomische klasse die voor mij een belangrijke rol gespeeld heeft was niet afkomstig uit een en dezelfde woonwijk. Zij woonden verspreid door de stad. Een goed voorbeeld van een middenklasse wijk is de wijk waarin mijn gastgezin leeft. Rondom een groen veldje ligt een geasfalteerde weg waaraan vrijstaande of halfvrijstaande huizen staan van twee of soms zelfs drie verdiepingen hoog. De ramen zijn altijd dicht en voor de zekerheid zitten er ook nog tralies voor de ramen. Een groot hek zorgt ervoor dat de

ongewenste personen zeker buiten de deur blijven. Van binnen zijn de huizen ruim, er is een aparte keuken, woonkamer, vaak meerdere badkamers en ieder heeft een eigen slaapkamer.

De adolescenten uit de middenklasse wijken die mee hebben gewerkt aan dit onderzoek woonden niet

Allen in dezelfde wijk, hetgeen Afbeelding 2: huis in een middenklasse wijk

wat hen echter wel bij elkaar bracht was de universiteit. Allen volgden aan dezelfde (particuliere)universiteit een studie. Dit was dan ook de plek waar ik hen de eerste keer ontmoet heb. Verder ontmoette ik deze groep ook buiten de universiteit. Omdat het vrienden waren van mijn 'broer' kwamen ze af en toe in huis en ook spraken ze regelmatig buiten school af om wat te gaan drinken waar ik me dan bij aan kon sluiten. Op deze manier heb ik veel informele gesprekken met ze kunnen voeren en kon ik ze wat beter leren kennen voordat ik individuele gesprekken en interviews met ze ging houden.

Toekomstdromen

De droom

Op de vraag wat de jongeren in de toekomst willen bereiken is *ser profesional* ('professioneel' worden, oftewel een studie afronden) het meest gehoorde antwoord. Dit antwoord wordt door zowel jongeren uit de lagere als uit de hogere sociaaleconomische klassen. Maar al te graag willen de adolescenten een goede baan krijgen en op deze manier hun ouders trots op hen laten zijn. Als je deze adolescenten dan ook vraagt wie er als een voorbeeld voor ze is, wordt er altijd een neef of kennis genoemd die een universitaire studie afgerond heeft. Voor de jongeren uit de lagere sociaaleconomische klasse is het vooral een kwestie van het vooruit willen helpen van de ouders, *sacar adelante mi familia*, is naast *ser profesional* dan ook een veelgehoorde toekomstdroom. Jongeren uit de lagere sociaaleconomische klassen zijn erg gemotiveerd zichzelf een ander leven te geven als dat hun ouders hebben gehad. Hoewel ze allen toegeven op dit moment tevreden te zijn over het leven, hebben ze toch de hoop vooruit te komen in het leven en niet dezelfde zorgen te

krijgen als hun ouders op dit moment hebben. Adolescenten uit grote gezinnen geven toe later minder kinderen te willen om op deze manier meer zorg aan elk kind te kunnen besteden.

Adolescenten uit de midden- tot hogere sociaaleconomische klassen willen graag *profesional* worden om hun ouders en omgeving hiermee als het ware tevreden te stellen. Het is niet zo dat zij gedwongen worden naar de universiteit te gaan en een studie af te ronden, maar het is wel een verwachtingspatroon waaraan zij geacht worden te voldoen.

Zicht op de toekomst

Naast *ser profesional* en *sacar adelante mi familia* vinden alle adolescenten het erg belangrijk de vrienden die ze op dit moment hebben bij zich te houden en altijd omgeven te blijven met familie. Ook reizen is een van de dingen die veel adolescenten hoog op hun lijstje hebben staan, velen hebben niet meer gezien dan het district³ waarin zij wonen. Tijdens een *taller* werd de adolescenten gevraagd de punten op een rijtje te zetten waarom het ze juist wel of juist niet zou lukken hun toekomstdromen waar te maken. Het meest genoemde punt bij het niet slagen in het realiseren van de toekomstdroom hierbij was geld. Het feit dat de ouders geen geld hebben heeft veel invloed op de invulling en dus toekomstperspectieven van de adolescenten. Wanneer de ouders weinig geld hebben zal het kind naast zijn schoolbezigheden vaak nog moeten werken. Dit heeft invloed op de schoolprestaties. De adolescenten worden thuis vaak slecht behandeld, de ouders besteden weinig aandacht aan de kinderen en weten vaak niet waar hun kinderen op school of in hun vrije tijd mee bezig zijn. Een reden voor deze desinteresse is dat zij te druk zijn met de eindjes bij elkaar te knopen dat de aandacht voor de kinderen er bij inschiet.

Ook zijn tienerzwangerschappen onder meisjes nog een grote oorzaak van het niet voltooien van de toekomstplannen. Wegens de zwangerschap stoppen zij vroegtijdig met school. Op steun van de biologische vaders hoeven zij vaak niet te rekenen dus zijn zij op het inkomen van de ouders aangewezen.

Veel adolescenten hebben dan ook te veel verwachtingen van hun toekomst. Zij zien zichzelf als afgestudeerde aan de universiteit met daarna een goede baan met een hoog salaris. Dit is niet voor iedereen realistisch. Een begeleidster van CODEH Ica vertelt dat adolescenten vaak prachtige plannen en ideeën hebben over hun toekomst, maar hierbij te weinig nadenken over de haalbaarheid van deze plannen. Zo zijn geldgebrek en voornamelijk gebrek aan motivatie vaak redenen dat de plannen niet volledig gerealiseerd worden.

---

³ De stad Ica samen met een aantal dorpjes die binnen een bepaald gebied rond de stad liggen worden als district aangeduid.

Het onderwijssysteem in Peru

Om te kunnen begrijpen hoe de adolescenten het op school doen en op welke manier zij voorbereid worden op hun toekomst, is het goed om ook even naar het onderwijssysteem in Peru te kijken.

Dit bestaat uit verschillende fasen beginnende bij wat wij kennen als de kleuterschool. Hierna gaat het kind naar de *primaria* (basisschool), daarna naar de *secundaria* (middelbare school) om eventueel te eindigen op de universiteit. Naast de universiteit zijn er enkele praktijkgerichte opleidingen, deze hebben echter meer de vorm van een cursus.

De staatschool

In Peru kan onderscheid gemaakt worden tussen staatscholen en particuliere scholen. De keuze van een school hangt voornamelijk af van de inkomsten van de ouders. Verdienen de ouders gemiddeld of minder dan gemiddeld, dan zal de keuze al snel uitkomen op een staatschool en verdienen de ouders gemiddeld tot hoog, dan zal de keuze voor een particuliere school gemaakt worden. Het verschil tussen deze twee soorten van onderwijs zit hem voornamelijk in de toewijding van de docenten. De docenten op een staatschool verdienen het minimumloon dat betaald wordt door de staat. Hier kunnen zij maandelijks net van rondkomen. Om deze reden is het vaak zo dat de docenten het werk doen wat van ze verlangd wordt, namelijk lesgeven. Wanneer de bel gaat maken zij zich net zo snel uit de voeten als de leerlingen zelf. De aandacht naar de leerlingen toe is niet optimaal en problemen die de leerlingen hebben worden niet opgemerkt of hier wordt geen aandacht aan besteedt. Vaak hebben deze docenten er nog een baantje naast om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien, dit kan voor mindere concentratie in de les zorgen.

Het particuliere onderwijs

Hoewel het in het staatsonderwijs toegestaan is dat leerlingen zonder uniform op school verschijnen, is dit in het particuliere onderwijs ondenkbaar dat. De ouders van deze leerlingen beschikken over een gemiddeld tot hoog inkomen. Een deel van de schoolkosten wordt dan ook besteed aan het loon van de docenten. De docenten in het particuliere onderwijs verdienen een stuk beter dan zij die onderwijzen op een staatschool. Niet alleen zijn de docenten als een leraar voor hun leerlingen, maar ook signaleren zij problemen bij hun leerlingen en helpen deze op te lossen. Zij zijn veel meer begaan bij hun leerlingen en besteden hier ook buiten de onderwijsuren tijd aan. Waar een leerling in het staatsonderwijs lessen kan verzuimen zonder dat hier aandacht aan geschonken wordt, wordt er op de particuliere school meteen gecontroleerd waarom de leerling niet aanwezig is. Helaas is deze vorm van onderwijs niet voor iedereen in Peru betaalbaar.

De universiteit

Na de *secundaria* is het mogelijk naar de universiteit te gaan. Dit is ook iets wat bijna elke Peruaan doet na de middelbare school. Andere opties, zoals wij in Nederland het MBO en HBO hebben, kennen ze in Peru niet. Wel bestaan er cursussen voor praktische beroepen zoals kok of automonteur, maar deze krijgen slechts de naam cursus en duren enkele weken tot maanden en zijn puur praktijkgericht.

Ook op de universiteit is het systeem onderverdeeld in staats en particuliere universiteiten. Voor elke universiteit moet een toelatingsexamen gemaakt worden, wat wanneer je een pre-universitaire opleiding volgt voor iedereen te doen is. In ongeveer drie maanden tijd worden de leerlingen klaargestoomd voor het toelatingsexamen. Deze opleiding start tegelijk met het nieuwe collegejaar op de universiteit. Hierdoor hebben ze na de drie maanden *pre-universitaria* nog een aantal maanden over. Door velen wordt deze ingedeeld met werken zodat ze alvast in een deel van de universitaire kosten kunnen voorzien.

Hoofdstuk 3: Armoede

Deel 1: Materiële Armoede

Geld is obstakel nummer één dat adolescenten noemen als het gaat om het realiseren van de toekomstdroom. Geen verwonderlijk antwoord als je nagaat dat in 2007 20,1% van de bevolking in Ica leeft onder omstandigheden waarin de basisbehoeften ontbreken. Dit aantal is met vijf procent gegroeid sinds 2004 en ligt ook vijf procent boven het armoedecijfer van de hoofdstad Lima.⁴

In dit hoofdstuk zal allereerst gekeken worden naar de definiëring van materiële armoede vanuit de adolescent zelf. Zowel de adolescenten uit de lagere als de hogere sociaaleconomische klassen komen hierbij aan bod. Vervolgens worden de materiële tekortkomingen en de gevolgen hiervan behandeld waarna overgegaan wordt op de sociale aspecten van armoede waarbij het begrip *agency* centraal zal staan.

Definiëring en gevoel van armoede

Zoals uit de theorie is gebleken kan armoede op twee verschillende manieren gemeten worden. Namelijk aan de hand van het absolute inkomen, oftewel *income poverty* of aan de hand van *human poverty*. Op deze laatste manier wordt armoede gemeten aan de hand van de belevingswereld van de mensen om wie het gaat (Acharya 2004), ook wel een *emic perspective* (Spiers 2000) genoemd. De belevingswereld van armoede en wat dat inhoudt verschilt dan ook duidelijk tussen adolescenten behorend tot verschillende sociaaleconomische klassen. Juist zij die volgens adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen in materiële armoede leven, drukken armoede uit in sociale termen en niet in economische. Hoewel zij het minimale te besteden hebben, wat soms niet eens voldoende is om voedsel te kopen, zien zij armoede niet als iets financieels of materieels. Het niet hebben van een televisie terwijl ze zien dat de rest van de samenleving dat wel heeft, het niet kunnen kopen van schoolboeken terwijl anderen dit wel kunnen, dat is niet wat een mens volgens hen arm maakt.

De eerste factor die voor hen armoede bepaald is het wel of niet hebben van familieleden om je heen. Liefde en steun die je van je familie kunt krijgen doet al het anderen vergeten voor ze. Adolescenten wiens huis verwoest is door de aardbeving en nog steeds in een noodhutje van hout leven voelen zich niet arm door hun woonomstandigheden, maar omdat zij niet weten wie hun vader is. De meerderheid van de adolescenten zal hierop ook nooit een antwoord krijgen. De liefde die je van familieleden krijgt is iets onvoorwaardelijks, iets wat geld niet is.

---

⁴ Cijfers uit 2007 gepubliceerd door INEI, Bureau voor de Statistiek in Ica, geraadpleegd op 16-03-2009

Wat vergelijkbaar is met de liefde die je van familieleden krijgt, is de liefde van vrienden. Ook dat is voor de adolescenten een belangrijke factor in onderscheid tussen armoede en rijkdom. Volgens de adolescenten uit Piscontes moet je een goed mens zijn om vrienden te hebben en nog belangrijker, deze ook te houden. Een goed karakter is hiervoor belangrijk. Vrienden houden je in het leven overeind. Zowel vrienden als familie behoren tot het sociale netwerk van de adolescent. Omdat deze adolescenten zich in een economische zwakke positie bevinden kunnen zij deze netwerken hard nodig hebben in tijden dat het slechter met ze gaat. Vandaar dat hier erg veel belang aan gehecht wordt.

Ook gezondheid is voor de adolescenten uit lagere sociaaleconomische klassen een kostbaar goed. *'Je kunt nog wel zo'n mooi huis hebben, met een prachtige auto, maar als je op je 40^e overlijdt aan een vreselijke ziekte, wat heb je dan aan al dat moois?'* vroeg een moeder me tijdens een taller⁵. Deze uitspraak heeft echter betrekking op ziekten die iedereen kunnen overkomen en ongeneeslijk zijn. Maar ook kleinere ziekten die gemakkelijk te behandelen zijn kunnen voor de armere bevolking een bedreiging vormen. Voor een groot deel van de Peruaanse bevolking is het hebben van een ziektekostenverzekering te duur, waardoor het ze zo goed als onmogelijk gemaakt wordt naar een arts of ziekenhuis te gaan. Wanneer men voor een overheidsinstantie werkt heeft men geluk en voorziet de overheid in de verzekeringskosten. Deze verzekeringen zijn er echter in zeer verschillende soorten en maten. Er zijn verzekeringen die slechts het kleinste bezoek aan de dokter van een keelontsteking vergoeden tot volledige dekking van alle ziektekosten die noodzakelijk zijn zoals kostbare operaties en chemokuren. Voor velen is zelfs de goedkoopste ziektekostenverzekering al te duur en het bezoek aan een arts ondenkbaar. Om deze reden is gezondheid een erg belangrijk aspect in de mate van armoede bij adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klasse en zijn zij hier erg zuinig op.

Voor deze adolescenten is geld dus niet de sleutel tot geluk. Zo vat voor mij het volgende spreekwoord wat Jerson me in een interview vertelde, het gevoel van deze adolescenten mooi samen: *"El dinero es como el agua salada... Mientras más tomas, más sed te da."*⁶ Wat letterlijk vertaalt zoveel betekent als: Geld is als zout water, hoe meer je neemt hoe meer dorst je zult krijgen.

Adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen vinden iemand arm wanneer er geen geld aanwezig is voor voldoende voeding en bijvoorbeeld nieuwe kleding. Dit zijn dingen die zij zelf wel in overvloed hebben en ten opzichte van hun landgenoten zien zij zichzelf dan ook als rijken. Ze zijn erg dankbaar dat zij niet in deze armoedige omstandigheden leven. Rijk zijn zij naar eigen zeggen wanneer ze een mooi huis en een auto bezitten. Wanneer de adolescenten iemand ontmoeten die in

⁵ Taller van CODEH Ica, 12-04-2009

⁶ Interview Jerson, 27-03-2009

hun ogen arm is, voelen ze medelijden voor deze persoon. Ze voelen zich machteloos tegenover deze persoon, ze zouden zo graag iets voor hem of haar willen doen, maar dat kan niet.

Hoewel familie erg belangrijk voor ze is, is dit voor hen niet de factor die armoede of rijkdom bepaald. Wat hierin meespeelt, is het feit dat adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klasse vaak wel beide ouders hebben. Omdat dit voor hen vanzelfsprekend is, is het overbodig dit te noemen. Het gaat dan voornamelijk om de vader die bij gezinnen uit de lagere sociaaleconomische klasse geregeld gemist wordt. Zo is financiële zekerheid een tweede vanzelfsprekend, wat het sociale netwerk als vangnet overbodig maakt.

Een derde vanzelfsprekendheid is de ziektekostenverzekering die de adolescenten uit de hogere klassen alle hebben. Bij gemakkelijk behandelbare ziektes zoals een griepje of een longontsteking kunnen zij het ziekenhuis binnen stappen en worden zij behandeld. Wanneer de adolescenten tot de hoogste groep in de hogere sociaaleconomische klassen behoren hebben zij vaak het geluk naar een particulier ziekenhuis te kunnen. Dit brengt als voordeel met zich mee dat er vakkundiger personeel is en de wachtlijsten korter zijn.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat het verschil tussen definiëring van armoede door adolescenten uit verschillende sociaaleconomische klassen ligt in de mate *vulnerability* (Spiers 2000) die zij ervaren. Wanneer adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klassen ziek worden is dit een grotere bedreiging voor ze dan voor leeftijdsgenoten uit hogere klassen. Dit omdat de toegang tot ziekenhuizen en medicijnen voor hen beperkt is. Ook wanneer adolescenten uit de lagere klassen hun sociale netwerk verliezen heeft dit grotere gevolgen voor ze dan voor adolescenten uit de hogere klassen die vanwege hun financiële zekerheid ook een mate van zekerheid in de rest van het leven hebben. De vanzelfsprekendheden die adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen hebben, zijn niet terug te vinden in het leven van adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klassen.

Mate van materiële tekortkomingen en gevolgen hiervan

Adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen komen op financieel gebied weinig tekort. Enkel werken om in kosten zoals mobiel bellen en uitgaan te kunnen voorzien, maar alle overige noodzakelijke kosten worden door de ouders betaald. Zij vergelijken zich dan ook meer met adolescenten uit andere westerse landen als het gaat om tekortkomingen. Omdat Peru een relatief arm land is vergeleken met de rest van de wereld zien zichzelf vastzitten in hun land. Graag zouden ze naar andere landen gaan om daar te werken en te wonen, maar veel andere landen zijn onbetaalbaar voor ze. Tekorten in zaken zoals schoolkosten en eerste levensbehoeften kennen zij echter niet. Dit zijn tekorten waar adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klassen mee te

maken hebben. Voor deze adolescenten kunnen dit soort tekortkomingen grote invloed hebben op de invulling van hun dagelijkse bezigheden en de kijk op de toekomst.

Een van de directe gevolgen van financiële tekortkomingen die direct invloed hebben op het leven van de adolescent op dit moment is het gebrek aan geld voor schoolkosten. In Peru is bijvoorbeeld elke leerling verplicht in uniform naar school te komen. Er zijn twee uniformen, één voor de normale lessen en een andere voor de gymlessen. Hier zijn de ouders een groot deel van de schoolkosten aan kwijt. Ook krijgen de leerlingen elk jaar een lijst mee waarop staat wat zij allemaal aan materialen moeten kopen. Zelfs op de basisschool zijn de leerlingen verplicht kleurpotloden, pennen, bepaalde schriften, etc. te kopen. Wanneer de ouders zich strikt aan deze lijst zouden houden zou kan dit gemakkelijk de helft van een maandinkomen beslaan. Als er dus meerdere kinderen naar school gaan is dit voor ouders onbetaalbaar.

Om te zorgen dat extra geld voor dit soort kosten toch met enige regelmaat binnenkomt, worden kinderen er vaak op uitgestuurd om te gaan werken. In Ica werkt 43,3% van de kinderen in de leeftijd tussen de 7 en 12 jaar oud en 56,6% in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar oud⁷. Vanaf veertien jaar oud is het een kind wettelijk toegestaan te werken, maar onder bepaalde voorwaarden. Er moet rekening gehouden worden met de schooluren die het kind maakt en ook het loon van het kind moet op redelijk niveau liggen. Hier wordt echter nauwelijks naar gekeken. Werkgevers zien kinderen als goedkope krachten die gemakkelijk uitgebuit kunnen worden, omdat ze nog niet voor zichzelf op kunnen komen. Uitbuiting van de kinderen is erg gemakkelijk, dit omdat de werkgever weet dat het kind zijn baan niet kwijt wil, omdat het erg lastig is iets anders te zoeken, zo kan de werkgever tot het uiterste gaan. Niet alle kinderen en adolescenten werken echter voor een werkgever, een kind wordt ook tot werkende kinderen gerekend wanneer het de ouders meehelpt in het dagelijkse werk zoals bijvoorbeeld in een winkel of straatverkoop.

Vaak heeft het werk wat de adolescent buiten schooltijd doet invloed op zijn of haar schoolprestaties. Door urenlang te werken na schooltijd blijft er weinig tot geen tijd over om het huiswerk te maken en ook zijn deze adolescenten op school vaak moe. De energie die zijn in school zouden moeten steken is nu al in het werk gestopt.

De allerarmsten gezinnen hebben niet altijd geld voor voedsel, uit dit soort gezinnen waren ook een aantal adolescenten uit de *talleres* van CODEH Ica afkomstig. Niet zelden gaan zij zonder ontbijt naar school, dit heeft grote invloed op de concentratie tijdens de lessen. Tijdens de *talleres* wordt vaak aan de adolescenten gevraagd of ze wel gegeten hebben en worden ze ervan bewust gemaakt wat de consequenties zijn van slechte voeding. Omdat de adolescenten het vaak niet

---

⁷ Cijfers verzameld door CODEH Ica, 2007

gewend zijn regelmatig en verantwoord te eten, zijn zij zich hier ook niet bewust van. Om de ouders hierin tegemoet te komen is er op steeds meer scholen een melkprogramma. Dit houdt in dat de leerlingen voordat de lessen beginnen een glas melk en een broodje krijgen, zodat zij in ieder geval een verantwoord ontbijt binnen krijgen. Dit is zowel goed voor de lichamelijke ontwikkeling van het kind als de schoolprestaties.

In veel gezinnen uit de lagere sociaaleconomische klassen is de betrokkenheid van de ouders bij de kinderen zeer laag of ontbreekt deze in zijn geheel. Zowel als het gaat om zaken die met school te maken hebben als om zaken in de vrije tijd, weten de ouders vaak helemaal niet waar het kind mee bezig is. Een docente vertelt dat betrokkenheid bij het kind op school vaak met tijdgebrek en schaamte te maken heeft. Tijdgebrek speelt op omdat de ouders hard moeten werken om het hoofd boven water te houden. Vaak hebben zij meerdere baantjes en een groot gezin om voor te zorgen. Hierdoor is het onmogelijk voor de ouders om elk kind te begeleiden in zijn of haar schoolwerkzaamheden. Ook bij ouderavonden, die een aantal keer per jaar georganiseerd worden, komen veel ouders niet opdagen. Dit heeft volgens de docente te maken met een gevoel van schaamte dat de ouders hebben. Zij schamen zich voor de situatie waarin zij leven en dat zij hierdoor de eigen kinderen niet de aandacht kunnen geven die zij nodig hebben.

Tienerzwangerschappen zijn een veelvoorkomend fenomeen in Peru, met name onder de bevolking uit de lagere sociaaleconomische klassen. Het kan gezien worden als indirect gevolg van armoede omdat het vaak te maken heeft met de ontbrekende betrokkenheid van de ouders. Dat het ook voorkomt bij adolescenten uit de hogere klassen, bewijst Sandra. Zij en haar vriend waren een paar maanden uit elkaar toen ze hem vertelde dat ze zwanger was. Op dat moment stond hij op het punt om in Lima te gaan studeren. Deze plannen gingen niet door, hij moest in Ica blijven om ook voor het kind te zorgen. Omdat hij en Sandra nog maar achttien jaar oud zijn en op school zitten, wonen beide nog bij hun ouders en hebben ze noodgedwongen weer een relatie gekregen. Dit geval uit de hogere sociaaleconomische klassen kan als incidenteel gezien worden. Adolescenten uit de lagere klassen zeggen het veel te zien gebeuren in de omgeving. Kinderen en adolescenten krijgen geen enkele voorlichting vanuit de ouders en ook de school houdt zich hier niet mee bezig. Doordat de ouders niet weten waar het kind uithangt hebben zij vaak niet in de gaten dat het kind al seksueel actief is. Vaak worden anticonceptiemiddelen zoals de pil afgewezen door de ouders en de adolescenten durven hier dan ook niet met ze over te praten. Wanneer de ouders hier wel mee in zouden stemmen dan ontbreekt alsnog vaak het geld. Raakt een meisje zwanger dan heeft dit gevolgen voor haar toekomst. Vaak proberen de ouders ervoor te zorgen dat het meisje bij de jongen blijft, maar in de meeste gevallen laat de jongen haar in de steek.

Zoals we hierboven kunnen zien komen bij materiële aspecten van armoede automatisch sociale aspecten van armoede kijken. Beide aspecten zijn haast niet los van elkaar te zien. In deel twee van het hoofdstuk zal de focus liggen op sociale armoede.

Deel 2: Sociale armoede

Armoede heeft echter niet enkel betrekking op het leven van de adolescenten in Ica in materiële zin. Ook in sociale zin zijn er veel aspecten van armoede die een invloed hebben op de invulling van het leven van de adolescent. De economische situatie blijkt vaak een reden voor afwijzing. Robinson is een jongen die dit zelf ondervonden heeft, vanwege de veranderende economische situatie van zijn ouders was hij genoodzaakt van een particuliere middelbareschool over te stappen naar een staatschool. Veel vrienden van zijn particuliere school lieten hem in de steek, wanneer hij ze op straat tegenkomt lopen ze straal aan hem voorbij⁸. Adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen leggen vaak de nadruk op het verschil in inkomen en sociale status van de verschillende klassen in de samenleving. Tijdens het uitgaan bijvoorbeeld was dit goed te merken. Wanneer ik uitging met deze adolescenten werd er constant de nadruk op gelegd dat er in deze discotheek alleen maar mensen met geld kwamen, *'kijk maar Malou, hier zijn alleen maar mensen met merkkleding.'* Ging ik uit met adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klassen dan werd er echter met geen woord gesproken over het type mensen die in de discotheek thuis zou horen.

Marginalisering

Wat vaak samenhangt met de economische situatie waarin de adolescent verkeerd is de wijk waar hij of zij woont. Er is in Ica een samenhang waar te nemen tussen armoede en het wonen in een bepaalde wijk. Wanneer je bijvoorbeeld door Micaela loopt kun je de armoede niet ontwijken. Op straat staan om de tien meter kraantjes, wat duidt op ontbrekende waterleidingen in de huizen zelf. De straten zijn niet geasfalteerd waardoor het bruin ziet van het stof. De wijk ligt aan de rand van de stad, relatief ver van het stadscentrum. Ontbrekende basisvoorzieningen en de verre ligging van het stadscentrum zijn kenmerken van de geografische locatie van armoede (Perlman 1976 in Kruijt e.a., 2002:1).

Er heerst een bepaalde angst tegenover groepen die uit sociaaleconomisch achtergestelde wijken komen. Adolescenten die uit deze wijken afkomstig zijn zeggen deze angst en afwijzing vanuit de hogere klassen te voelen. Toen ik tijdens de pauze van een bijeenkomst met Jefferson aan het praten was en hij mijn email adres vroeg zodat we zouden kunnen chatten, vroeg hij er heel nadrukkelijk bij of dat ik dan wel tegen hem zou praten. Op mijn reactie *'natuurlijk, waarom denk je*

---

⁸ Groepsgesprek, Robinson, 21-03-2009

dat ik dat niet zou doen?’ Kwam het antwoord: ‘Vaak als ik mijn e-mailadres aan meisjes geef nemen ze het wel aan, maar willen vervolgens niet met me praten omdat ik arm ben.’⁹

Hoewel adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen aangeven dat vriendschappen met adolescenten uit een lagere sociaaleconomische klasse mogelijk is, geven zij ook aan dat zij met vooroordelen naar lagere klassen kijken. Jorge en José geven aan snel een gevoel van medelijden te krijgen tegenover leeftijdsgenoten uit de lagere klassen. Door dit gevoel weten ze niet zo goed hoe ze met hen om moeten gaan. Wanneer het om individuen gaat is vriendschap mogelijk, maar gaat het over de groep in zijn geheel, dan wordt al snel aangegeven dat zij er niets mee te maken willen hebben. Dit omdat de adolescenten uit wijken komen waar veel criminaliteit heerst en er ook vaak andere omgangsnormen gelden die zij niet kennen waardoor ze buiten de groep zullen vallen.

De angst die adolescenten uit de hogere klassen hebben tegenover adolescenten uit de lagere klassen heeft vooral te maken met de aanname dat de armere wijken gedomineerd zouden worden door bendes en kleine criminelen. Wanneer een adolescent uit de hogere sociaaleconomische klasse door een armere wijk loopt valt dit onmiddellijk op, er is een grote mate van sociale controle in deze wijken en iedereen kent elkaar. Loopt er iemand die duidelijk afkomstig is uit de midden of hogere sociaaleconomische klasse dan kan er van uitgegaan worden dat hij ook een mobiele telefoon bij zich heeft en wellicht nog meer kostbaarheden. De kans overvallen te worden is hier zeker aanwezig. Deze angst, die voortkomt uit zowel vooroordelen als (eigen) ervaringen, zorgt er ook voor dat er een bepaald stigma op de bevolking uit bepaalde wijken ligt. In wijken zoals Micaela zijn delen waar volgens de bewoners de politie niet eens durft te komen omdat het er zo gevaarlijk is. Het grootste gedeelte van de bevolking heeft echter niets met deze onveiligheid van doen, maar wanneer zij buiten de wijk werk zoeken worden zij hier toch op beoordeeld. Het is voor hen daarom erg lastig een normale baan te vinden, zij hebben het stigma dieven en criminelen op zich en hierdoor komen zij in de formele sector bijna niet aan een baan, dit hangt samen met de sociale locatie van armoede. Het merendeel van de mensen uit Micaela heeft dan ook werk in de informele sector, zoals op de *chacras* of in de straatverkoop.

Positie van de hogere sociaaleconomische klassen

Hoewel de adolescenten uit de hogere sociaal economische klassen niet bang hoeven te zijn dat zij uitgesloten zullen worden uit de samenleving vanwege de plek waar ze wonen of de economische situatie waarin ze verkeren, hebben zij echter wel andere zorgen ten gevolge van de armoede waarin een groot deel van de samenleving verkeerd. Hierbij moet gedacht worden aan onveiligheid op straat

---

⁹ Gesprek Jefferson, 03-04-2009

door roofovervallen, inbraken in huizen en in extreme gevallen ontvoeringen. Hoewel ontvoeringen niet vaak voorkomen, voelen zij hier toch angst voor en worden meisjes nooit alleen op straat gelaten. Er is altijd iemand die het meisje weg brengt of vergezeld in de taxi. Door hun rijkdom worden zij dus als het ware beperkt in hun vrijheid.

Hoewel de middenklasse wijken als relatief veilig bestempeld kunnen worden, is volledige veiligheid nooit gegarandeerd. Wel is er een ander soort criminaliteit waar te nemen dan in de woonwijken waar de adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klassen wonen. In deze wijken is er namelijk gevaar van binnenuit aanwezig, terwijl het gevaar in de middenklasse wijken van buitenaf komt. Hier komen overvallers of andere criminelen heen om doelbewust materiële zaken weg te halen. Zij weten dat hier mensen met geld wonen en dat elk huishouden in ieder geval een televisie, computer en een auto bezit. Vaak wordt de buurt een tijd lang in de gaten gehouden zodat de daders weten wat het dagritme van de bewoners is. Op deze manier kunnen zij hun overval goed plannen.

Mogelijkheid tot *agency*

“Elke relatie is er één van ‘poder’, kunnen. De een kan meer dan de ander. Zo zijn relaties tussen ouder en kind opgebouwd, maar ook tussen docent en leerling bijvoorbeeld. Wanneer je de mogelijkheid hebt tot ‘poder’ kun je ver komen in het leven.”¹⁰

De mogelijkheid tot *poder* zoals hierboven beschreven kan gezien worden als de mogelijkheid tot *agency* die een individu heeft, door Allen en Thomas (2000:189) omschreven als de acties van individuen of groepen en hun capaciteiten om invloed uit te oefenen. Hierbij spelen vier aspecten een rol, namelijk *material*, *human*, *social* en *psychological* (Narayan & Petesch, 2007). De mate van *agency* zal per klasse en individu verschillen. Adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klassen zijn benadeeld als het gaat om *material aspects* ten opzichte van hun leeftijdsgenoten uit de hogere sociaaleconomische klassen. Er zit bijvoorbeeld een groot contrast tussen het huis en bezit van dat van Julio en dat van Jorge. Julio woont in Micaela, zijn huis is een vierkant blok van rode bakstenen met een golfplatendak en een aantal planken met een hangslot die als deur dienen. Het huis bestaat uit twee kamers plus een geïmproviseerde badkamer zonder stromend water. De ene kamer dient als woonkamer en de andere doet dienst als slaapkamer voor zijn moeder, een broer en Julio zelf. De andere van zijn negen broers en zussen zijn gelukkig al het huis uit. Het huis van Jorge, die in een middenklasse wijk woont, heeft twee verdiepingen, een aparte keuken, woonkamer, twee badkamers met stromend water en vier slaapkamers, één voor hem zelf, één voor zijn zusje, één

---

¹⁰ Docent tijdens een *taller* van CODEH Ica, Tinguña 05-04-2009

voor oma en één voor de ouders. Ook staat er een groot stalen hek voor het huis om ongewenste gasten buiten te houden.

Wat een grotere rol speelt in de mate van *agency* die een individu heeft zijn andere materiële zaken die in het huis te vinden zijn, zoals het beschikken over een computer met internet waardoor je gemakkelijk van alles op de hoogte gehouden kunt worden en elk moment toegang hebt tot de virtuele wereld. Julio heeft dit niet en zal wanneer hij een computer wil gebruiken en op internet wil naar een internetcafé moeten, hij is hierbij afhankelijk van het feit of hij geld heeft of niet en of het internetcafé geopend is. Ook het hebben van vervoer kan in het voordeel werken als we het hebben over de mate van *agency* die een mens bezit. Omdat Julio geen auto tot zijn beschikking heeft is hij genoodzaakt alle afstanden met het openbaar vervoer of lopend af te leggen. Om deze reden is hij veel minder mobiel en dus altijd plaatsgebonden.

Een volgend belangrijk aspect als het gaat om de mogelijkheid tot *agency* is het *human aspect*. Het hebben van een goede gezondheid bijvoorbeeld kan alleen maar voordelen opleveren. Ook afgeronde opleidingen zijn belangrijke factor van het menselijke aspect van *agency*. Er zijn een hoop functies die nu eenmaal een diploma vereisen. Hoewel over het algemeen gezegd wordt dat het uiteindelijk niets uitmaakt of dat je een diploma op zak hebt van de staatsuniversiteit of de particuliere universiteit - vaak wordt er juist gezegd dat een diploma van de staatsuniversiteit meer waard is - is er wel een ander punt wat erg belangrijk is bij het zoeken naar een baan. Niet het hebben van een papiertje, maar het hebben van contacten zorgt ervoor of je snel een goed betaalde baan vindt. Hierdoor zou je dus kunnen zeggen dat het niet uitmaakt op welke universiteit je gezeten hebt. Maar hierbij is het wel zo dat studenten die op de particuliere universiteit gezeten hebben ouders hebben met een beter betaalde baan. Beter betaalde banen leveren over het algemeen betere contacten op. Dus komen jongeren die van particuliere universiteiten afkomen over het algemeen gemakkelijker aan een goed betaalde baan.

Hoewel het dus voor iedereen mogelijk is om onderwijs te volgen, blijven de hogere klassen toch bevoordeeld. De armere in de samenleving blijven door hun situatie in een vicieuze cirkel hangen doordat zij naast het onderwijs teveel andere dingen aan hun hoofd hebben waardoor het leren hen bemoeilijkt wordt en zij uiteindelijk een slechter betaalde baan zullen krijgen omdat de ouders weinig tot geen contacten hebben in de hogere kringen. Op deze manier ligt de mogelijkheid tot *agency* voor de adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klassen een stuk lager dan die van adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen.

Als derde kunnen we het *social aspect* van *agency* bekijken. Dit heeft te maken met de mate van participatie in instituties in de samenleving en de capaciteiten tot leiderschap die een persoon bezit. Onderdeel hiervan is politieke participatie, zowel passief als actief. Er is een grotere mate van

politieke participatie waar te nemen bij de adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen. De vaders van deze adolescenten zijn vaak aangesloten bij een bepaalde politieke partij. Hierbij is het niet zo dat vader en zoon dezelfde politieke voorkeur hebben en dat politieke voorkeur per klasse vast staat. Juist wordt de adolescenten gestimuleerd een eigen politieke voorkeur te vormen. Helaas is het zo dat tijdens verkiezingen de kandidaten erg inspelen op de behoeften van de armen in de samenleving. Zij doen dit door verbeteringen aan te brengen in de armere wijken en op deze manier stemmen te winnen van de armere bevolking. Wanneer adolescenten uit de armere lagen van de bevolking een politieke voorkeur hebben is deze dan ook vaak gebaseerd op de mooie beloften die de kandidaat tijdens zijn campagne maakt. Het stemmen op een bepaalde partij tijdens de verkiezingen is slechts passieve politieke participatie. Wanneer het gaat over actieve participatie zien we de lagere sociaaleconomische klassen niet mee doen.

Een volgend *social aspect* van *agency* is het bezitten van capaciteiten tot leiderschap en organisatie. Dit is iets wat iemand in zich heeft of niet, maar wat zeker ook getraind kan worden. Hierbij speelt het dan ook een rol of de adolescent een voorbeeld gehad heeft die deze capaciteiten in zich had. Wanneer een adolescent al van jongs af aan bij de ouders op de zaak meegekeken heeft, heeft hij de kunstjes van het leiding geven al af kunnen kijken. Hierbij zijn adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen vaak in het voordeel. Deze ouders bezitten over het algemeen kleine zelfstandige ondernemingen die door de ouders zelf opgebouwd zijn. Er wordt vaak als vanzelfsprekend van uitgegaan dat de kinderen de onderneming over gaan nemen en om deze reden worden zij al vanaf jonge leeftijd bij de zaak betrokken.

Het laatste aspect wat bijdraagt aan de mate van *agency* die een individu heeft is het *psychological aspect*. Het zelfbeeld en de mate van zelfvertrouwen kunnen veel betekenen voor een persoon. Bij veel adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klasse mist vaak een positief zelfbeeld. NGO's doen er veel aan om adolescenten hierbij te helpen. De *talleres* die zij geven zijn er voornamelijk op gericht de adolescenten voor te bereiden op het leven na de middelbare school. Vanuit de school zelf of de ouders wordt hier weinig aandacht aan besteed. Betsy vertelt bijvoorbeeld dat de *talleres* haar sterker gemaakt hebben¹¹: *'Tijdens de eerste taller was ik nog een verlegen meisje en vond ik het erg eng om voor een groep te spreken. Door dit tijdens de tallers vaker te oefenen ging het steeds beter. Nu vind ik het ook op school veel minder eng om voor de klas te spreken en zou ik het zelfs op andere plekken aandurven.'* Dit is vooral belangrijk voor adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klassen omdat hier op geen enkele andere plek aandacht aan geschonken wordt. Adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen krijgen hier op school

---

¹¹ Gesprek Betsy, 08-04-2009

veel oefening in. Ook krijgen zij vaker waardering van de ouders te horen over wat zij op school doen wat ze wat meer zelfvertrouwen geeft.

Wanneer het de adolescenten ontbreekt aan *agency* zullen zij het moeilijker krijgen hogerop te komen. Door een gebrek aan *agency* kunnen zij in een vicieuze cirkel blijven hangen. Als er geen geld voor school is, zullen de kinderen moeten werken. Hierdoor is de concentratie op school minder en halen zij minder goede cijfers. Willen zij naar de universiteit, dan zullen ze hiernaast moeten blijven werken, wat ook weer invloed kan hebben op de cijfers die een student haalt. De ouders van de adolescent hebben een slecht betaalde baan waardoor connecties in de goed betaalde banen missen. De adolescent zal hierdoor niet in aanmerking komen voor een goed betaalde baan. Als de adolescent kinderen krijgt zullen deze hetzelfde pad doorlopen. Dit is wat Lewis omschrijft als de *culture of poverty* (Olthoff, 2006:51). Vanwege beslissingen die de armen maken op korte termijn, wordt er op lange termijn geen winst geboekt en blijven zij in armoede leven. Adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen hebben hierdoor voordeel ten opzichte van hun leeftijdsgenoten uit de lagere klassen. Zij blijven vaak in een vicieuze cirkel leven ten opzicht van hun ouders en het is zeer waarschijnlijk dat hun kinderen later ook mee zullen gaan in dezelfde vicieuze cirkel. Ouders kunnen gezien worden als een belangrijk voorbeeld in het leven van adolescenten. Ook al wordt door de adolescenten vaak toegegeven dat zij het leven anders aan willen pakken dan dat hun ouders gedaan hebben, toch kopiëren zij onbewust gedrag van hun ouders waardoor het leven dezelfde wending krijgt.

In dit hoofdstuk is uiteengezet hoe armoede via zowel materiële als sociale aspecten een invloed heeft op het leven en toekomstbeeld van de adolescenten. Een factor die hier nog niet aan bod gekomen is, maar ook zeker van invloed is op het leven van de adolescent, is gender. In het volgende hoofdstuk zal daarom worden ingegaan op genderverhoudingen in de Icaanse samenleving.

Hoofdstuk 4: Gender

‘Als mijn vader thuis komt van zijn werk dan ploft hij neer op de bank,’ en demonstratief gaat het meisje achterovergeleund zitten met haar benen wijd. ‘Dan roept hij: “Bier!”’, ze strekt een arm uit, neemt een denkbeeldig blikje bier vast en klik klak, het denkbeeldige blikje gaat open. ‘Klok, klok, klok, aahhhh’, op is het bier en dan vindt vader het tijd voor: ‘Eten! En brengt mijn moeder hem zijn bord met eten wat hij voor de televisie op eet.’¹²

Hoewel de Peruaanse bevolking zich in eerste instantie erg geëmancipeerd en tolerant tegenover vrouwen over doet laten komen, blijkt uit gesprekken, interviews en observaties dat het leven zich voornamelijk voornamelijk afspeelt conform de traditionele rolpatronen. Dit houdt in dat de vrouw voornamelijk achter het fornuis te vinden is en de man zijn werkzaamheden buitenshuis verricht om op deze manier voor het inkomen te zorgen. De *house/street divide* (Sanabria, 2007:156) is nog erg duidelijk aanwezig. Hoewel er een verschil zichtbaar is tussen de verschillende klassen in de samenleving, is dit verschil zeer gering en is dit verschil voornamelijk merkbaar in theorie. Wanneer je namelijk vraagt naar de positie van de man en vrouw in de samenleving wordt als antwoord gegeven dat zij gelijk zijn. Een vrouw zou net zoveel kans hebben op een hoge functie en hiervoor ook net zoveel betaald krijgen als de man. Toch blijkt uit observatie en het dieper ingaan op de thuissituatie dat bij het merendeel van de adolescenten de man nog altijd degene is die werkt en er van de vrouw verwacht wordt dat zij de huishoudelijke taken op zich neemt.

Machismo

“In mijn huis wonen we met elf mensen, mijn opa en oma, moeder, ooms, mijn twee zusjes en één broertje en mijn twee neefjes. Mijn moeder wordt door mijn ooms erg slecht behandeld. Omdat zij al op jonge leeftijd in verwachting raakte van mij heeft ze nooit de kans gehad om te studeren. Mijn ooms hebben wel gestudeerd en vinden om deze reden dat zij meer en beter zijn dan mijn moeder. Nu werkt mijn moeder lange dagen in de supermarkt, van acht uur ’s ochtends tot acht uur ’s avonds, en zorgt daarnaast nog voor een groot deel van het huishouden. Vroeger zat mijn moeder vaak te huilen, maar ik had het niet door. Nu ben ik wat ouder en begrijp ik wat er gebeurt in huis. Ik wil mijn moeder graag helpen, dat is ook de reden dat ik nog thuis woon, ik kan mijn moeder niet in de steek laten.”¹³

¹² Taller Micaela, CODEH Ica, 04-04-2009

¹³ Interview Jerson, 27-04-2009

Dit is de situatie zoals deze bij Jerson thuis is. Jerson is een jongen afkomstig uit de lagere sociaaleconomische klasse. Om volgend jaar naar de universiteit te kunnen gaan heeft hij een bijbaantje, zijn moeder kan met haar supermarktloon niet in alle kosten voor het hele gezin voorzien. Zoals het bij hem thuis gaat, gaat het in vele andere Peruaanse gezinnen. In dit geval zijn het de ooms die de moeder minachten omdat zij geen opleiding heeft genoten, de ouders zijn gescheiden, maar in veel andere gevallen is het de vader die zich minachtend tegenover de moeder opstelt.

Voornamelijk adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klassen vertellen dat hun moeder nooit een opleiding heeft gevolgd en soms zelfs niet eens haar school afgemaakt heeft. Dit omdat de gezinnen in armoede leefden en de vrouwen beter ingezet konden worden om het huishouden draaiende te houden zodat beide ouders konden gaan werken. De mannen hadden wel de volledige vrijheid hun school en een studie af te maken. Hierdoor voelen veel mannen, die van de leeftijd van de ouders van de adolescenten zijn, zichzelf intellectueel boven hun vrouwen staan. Deze vorm van verhevenheid van de man boven de vrouw is een kenmerk van typisch *macho* gedrag (Scott, 1994:79). Naast verbaal geweld tegenover de vrouw zeggen de adolescenten van veel gevallen te weten waarbij de man ook fysiek geweld gebruikt tegenover de vrouw, met name wanneer hij wat gedronken heeft. Zoals in het geval van Jerson wiens vader, toen zijn ouders nog bij elkaar waren, regelmatig fysiek geweld gebruikt heeft tegenover het hele gezin. Omdat dit niet zichtbaar is en niet iedereen hier open over durft te praten, is het moeilijk in te schatten of er in werkelijkheid zoveel fysiek geweld gebruikt wordt door mannen. Wel is het zo dat NGO's er veel energie in steken vrouwen voor zichzelf op te laten komen en het lijden onder fysiek geweld van de mannen te laten stoppen.

Machogedrag tussen mannen onderling

'Kijk eens,' zegt Jorge terwijl hij met zijn vuist een shotglaasje omklemt. Hij laat me in het glaasje kijken, er zit niets in. Hij heeft gedaan alsof hij wat likeur inschonk maar door zijn vuist om het glas te klemmen kunnen zijn vrienden niet zien hoeveel er in zit. *'Nu denken ze dat ik een heel glaasje op ga drinken, maar er zit niets in. Dit mag je niet tegen ze zeggen hoor.'* Dit gebeurt diezelfde avond nog een aantal keer en telkens krijg ik een knipoog. Dat ik het glaasje aan me voorbij laat gaan is geen enkele schande, *'want jullie vrouwen kunnen nou eenmaal niet zoveel hebben als wij mannen.'*¹⁴

Deze handeling van Jorge is een goed voorbeeld van hoe machismo ook vormgegeven wordt tussen mannen onderling en niet alleen tussen man en vrouw (Sanabria, 2007). Voornamelijk als het om alcohol of om vrouwen gaat willen mannen niet voor elkaar onderdoen. Elke zondagavond komt de

---

¹⁴ Avond met Jorge en zijn vrienden, 13-04-2009

vader van Jorge onder begeleiding van Jorge en zijn moeder het huis binnen gestrompeld. Moeder maakt een maaltijd voor hem klaar die hij al zingend naar binnen schuift om vervolgens aan tafel in slaap te vallen. Met veel moeite wordt vader wakker gemaakt en door Jorge en zijn moeder naar het bed gedragen. De vader gaat elke zondag met een groepje vrienden drinken, niet in het openbaar, want de vader van Jorge heeft een politieke functie in de stad en iedereen zou hem herkennen. Toch blijft het belangrijk voor de vader van Jorge zijn mannelijkheid te bewijzen onder zijn vrienden.

Over het algemeen wordt het niet geaccepteerd wanneer je als man nee zegt tegen alcohol, enkele uitzonderingen daargelaten. De ouders van Jerson zijn gescheiden, zijn vader heeft een andere vrouw en met deze vrouw heeft hij ook kinderen, halfzussen van Jerson. Tot voor kort greep zijn vader nogal snel naar de fles. Hierdoor werd hij gewelddadig tegenover zowel zijn vrouw als zijn kinderen. Onlangs is de halfzus van Jerson bevallen van een zoontje. Zijn vader geeft veel om dit kind en wil zijn kleinkind niet op deze manier opvoeden. Om deze reden is hij gestopt met de drank. Doordat Jerson dit drankmisbruik vanaf jonge leeftijd meegemaakt heeft, heeft hij zelf nog nooit een druppel alcohol gedronken. Zijn vrienden accepteren dit dan ook.¹⁵

Ook wanneer het over vrouwen gaat willen mannen niet voor elkaar onderdoen. De adolescenten vertellen elkaar graag verhalen over welke *agarre* (meisje voor een avond) ze afgelopen weekend hebben opgedaan. Ook zijn buitenechtelijke relaties een veel voorkomend fenomeen, met name in wijken zoals Micaela waar de lagere sociaaleconomische klasse woont. Julio bijvoorbeeld, heeft negen broers en zussen die van drie verschillende vaders afkomstig zijn. Door deze buitenechtelijke relaties die mannen hebben, komen er veel kinderen zonder vader te zitten en blijven de moeders alleen met de kinderen achter. In veel gevallen verdwijnt de vader volledig uit beeld, zo ook bij Julio. Zijn moeder is als *“een moeder en een vader voor mij geweest”* zegt hij¹⁶, een uitspraak die hij ik bij veel adolescenten uit zijn wijk terug hoor komen.

Verandering in rolpatronen

Carlos, een begeleider van de *talleres* van *Ayuda en Acción* vertelt dat vaders het nog steeds erg lastig vinden hun dochters los te laten. *‘Op dit moment zijn de kansen voor jongens en meisjes hetzelfde, maar nog steeds is het zo dat vanuit de macho gedachte van de vader de zoon meer mag dan de dochter. Wanneer de dochter zich misdraagt tijdens het uitgaan of tijdens andere bezigheden buitenshuis dan is dat een veel groter probleem dan wanneer de zoon zich misdraagt. Eer speelt nog een grote rol. Het kost de vaders nog erg veel moeite om hun zonen en dochters gelijk te behandelen, maar als het gaat om het hebben van kansen dan zijn deze tegenwoordig gelijk.’*¹⁷

---

¹⁵ Interview Jerson, 27-03-2009

¹⁶ Gesprek Julio, 06-04-2009

¹⁷ Interview Carlos, 26-03-2009

Vanwege financiële tekortkomingen en de rol die de consumptiemaatschappij hierin speelt is het steeds noodzakelijker dat zowel de man als de vrouw werkt. Een grote televisie, een computer, mobiel bellen, het hoort tegenwoordig allemaal bij de dagelijkse kosten die een gezin maakt. Dit maakt het noodzakelijker dan voorheen dat ook de vrouw werkt. Waar vroeger meisjes thuis gehouden werden van school om mee te helpen in het huishouden of op het werk van de ouders, gaan meisjes nu net zoveel naar school als jongens en zijn er ook op de universiteit gelijke aantallen jongens en meisjes te vinden. In de *talleres* die ik bijgewoond heb wordt zelfs vrijwel altijd verteld dat de meisjes zich meer inzetten en meer belang hechten aan een goede opleiding dan jongens dat doen.

NGO's spelen een grote rol in de vorderende emancipatie van de Peruaanse vrouw. Er worden veel *talleres* gegeven speciaal gericht op volwassen vrouwen. Deze *talleres*, die in eerste instantie bedoeld zijn om het analfabetisme onder vrouwen te bestrijden, gaan hiernaast ook vaak in op de huiselijke sfeer. Vooral op het Peruaanse platteland en in de achterstandswijken van de stad heerst nog veel analfabetisme onder volwassen vrouwen. Deze vrouwen hebben toen zij jong waren niet de kans gehad om naar school te gaan omdat de ouders hen liever thuis hielden om mee te helpen in het huishouden en eventuele werkzaamheden buitenshuis. Vrouwen wordt gestimuleerd om voor zichzelf op te komen, maar ook wordt ze andere benaderingen van hun *machos* man bijgebracht. De man stelt zich vaak agressief en vijandig op tegen de vrouw. De reactie van de vrouw hierop is vaak ook een snauw en afstandelijkheid. In *talleres* leren de vrouwen hier mee om te gaan door middel van een andere benadering van de man. Er wordt vanuit gegaan dat wanneer zij de man met wat meer liefde benaderen hij hen ook vanzelf anders zal gaan benaderen. Wanneer de man bijvoorbeeld thuis komt uit zijn werk en net als in het voorbeeld aan het begin van het hoofdstuk schreeuwt om zijn eten en de vrouw zet dit met een klap voor zijn neus, ongeïnteresseerd, zal dit bij de man ook geen gevoelens van dank oproepen. Vrouwen wordt nu gevraagd het eten met een lief gebaar en een lief woordje voor de neus van de man neer te zetten, nog even te vragen hoe zijn dag geweest was. Zodat de man in het vervolg wat meer waardering zal tonen voor het werk van zijn vrouw. In de *talleres* vertellen de vrouwen dat de aanpak inderdaad nut heeft. Er wordt weer wat meer gepraat aan tafel en doordat de vrouw nu elke dag vraagt hoe de dag geweest is en de man op een vriendelijke manier benadert, gaat de man langzamerhand ook waardering voor het werk van de vrouw tonen. Op deze manier kunnen de vrouwen toch gedaan krijgen van de mannen wat zij willen en op deze manier hun *marianismo* uitdragen. Door manipulatie van de man kan de vrouw toch macht krijgen over haar man die in de samenleving als sterker dan de vrouw gezien wordt (Ypeij 1995:52).

Toekomstverwachtingen

De familiesituatie en de rolverdeling van de ouders hierbinnen hebben een grote invloed op de kijk die de adolescent heeft op genderverhoudingen. Bewust en voornamelijk onbewust nemen zij ideeën en gedragingen van de ouders over. Om deze reden is er een duidelijk verschil te zien in toekomstverwachtingen tussen adolescenten uit de hogere en lagere sociaal-economisch klassen. Jongeren uit de hogere klassen denken namelijk veel traditioneler dan hun leeftijdsgenoten uit lagere klassen. Waarschijnlijk heeft dit te maken met het feit dat de noodzaak van de situatie waarbij twee partners werken niet noodzakelijk is. Zij zijn het van jongs af aan gewend dat de moeder in huis is en vader werkt. Vaak is er ook nog een werkster of *nanny* 24 uur per dag aanwezig, waardoor de rol van de man als vader voor zijn kinderen minder noodzakelijk wordt en de relatie vader-kind vaak wat afstandelijker is. Hoewel de adolescenten deze situatie gewend zijn, zeggen ze later het huishouden te willen delen. De jongens roepen dit nog harder dan de meisjes. De jongens zeggen dat hun vrouw gerust mag werken en hebben juist liever een vrouw die een universitaire studie afgerond heeft en met deze studie ook een baan gaat zoeken. De huishoudelijke taken zullen zij dan met de vrouw delen. Maar op een ander moment staan de jongens er weer op dat de vrouw later het ontbijt voor ze maakt, want dat is iets wat de vrouw nu eenmaal hoort te doen. De meisjes zeggen ook de wens te hebben dat de man later meehelpt in het huishouden, maar denken dat dit zeer waarschijnlijk bij een wens zal blijven. Tot nu toe zijn er weinig vaders en andere mannen in hun omgeving die ze ook daadwerkelijk mee zien helpen in het huishouden.

Omdat het in de lagere sociaaleconomische klassen vaak noodzakelijk is dat beide ouders werken, is de toewijding aan het huishouden van zowel vader en moeder vereist. Wanneer beide ouders aanwezig zijn is dan ook vaak te zien dat de huishoudelijke taken redelijk gespreid worden. Wel zie je dan vaak dat de moeder voor het schoonmaakwerk binnenshuis zorgt en vader de technische klusjes opknapt. Maar ook deze adolescenten zien nog teveel om hen heen dat moeder uiteindelijk nog een groter deel van het huishouden toebedeeld krijgt. Ook zijn in deze huishoudens de vaders vaak afwezig en in deze situatie staat de moeder er geheel alleen voor. De huishoudelijke taak ligt dan ook voor een groot deel bij de kinderen en adolescenten zelf. Voornamelijk de meisjes hopen dat hun man ze later mee zal helpen in het huishouden, maar zeggen er zelf al bij dat dit slechts een droom is, want waarschijnlijk wordt hun toekomstige man hetzelfde als hun (ontbrekende) vader op dit moment.

Conclusie

Armoede is een groot probleem in de Peruaanse samenleving. Wanneer adolescenten aan hun toekomst werken zullen velen hiervan hinder ondervinden. Om te bekijken in welke mate armoede een obstakel vormt bij het realiseren van de toekomstdroom zijn verschillende aspecten aan bod gekomen, namelijk materiële armoede (Allen & Thomas, 2000), sociale armoede (Ellis, 1984) en gender (Ypeij, 1995). Ica, de stad waar dit onderzoek zich afgespeeld heeft, is een stad in de *costa*, ofwel kuststrook, van Peru en ligt in een erg droge en dorre omgeving. De bevolking heeft veel te lijden gehad onder de natuurrampen die Ica de afgelopen decennia geteisterd hebben, waarvan de meest recente de zware aardbeving in augustus 2007 was. Hierdoor zijn veel mensen hun huis en haard kwijtgeraakt wat negatieve invloeden heeft gehad op armoede en criminaliteit. Zowel adolescenten uit lagere sociaaleconomische klassen als uit de hogere sociaaleconomische klassen zijn bij dit onderzoek betrokken geweest.

Aan de hand van *human poverty* (Acharya, 2004) is bekeken hoe de adolescenten zelf armoede definiëren. Hierbij viel op dat adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klassen armoede voornamelijk definiëren in sociale termen als het hebben van vrienden en familie, maar ook het hebben van een goede gezondheid is voor hen belangrijk. Terwijl adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen de definitie van armoede af laten hangen van materiële zaken. Dit verschil kan uitgelegd worden aan de hand van het begrip *vulnerability* (Olthoff, 2006). De lagere sociaaleconomische klasse is veel kwetsbaarder als het om zaken als sociale netwerken en ziekten gaat. De sociale netwerken hebben zij hard nodig om op terug te vallen wanneer financiële middelen tekortschieten en de gezondheid is ze erg kostbaar omdat ziektekostenverzekeringen ontbreken.

Marginalisatie (Kruijt, 2002) van de armen in de samenleving is voornamelijk zichtbaar op sociaal en geografisch gebied. Marginalisatie op cultureel en etnisch gebied vallen hierbuiten omdat Ica een zeer homogene bevolking bezit. Door de relatieve armoede die er heerst ten opzichte van de rest van het land is de stad nooit in trek geweest als immigratiestad. Op geografisch gebied is armoede echter duidelijk aanwezig. Kenmerken van arme wijken zijn ongeasfalteerde wegen, onafgewerkte huizen en kraantjes op straat die duiden op ontbrekende waterleidingen. Het wonen in een arme wijk neemt ook sociale gevolgen met zich mee. Doordat de adolescent uit een bepaalde wijk komt krijgt hij vaak al een stigma mee. Vooroordelen spelen hierbij een grote rol.

Ook zijn in het sociale leven bezigheden tussen adolescenten uit de verschillende sociaaleconomische klassen vaak gescheiden. Elke groep heeft zijn eigen plek om uit te gaan en om wat te drinken, waarbij de adolescent uit de lagere klasse niet binnenkomt in uitgaansgelegenheden van de hogere klassen vanwege de kleding die hij of zij draagt maar ook simpelweg door geldgebrek

omdat er vaak entree moet worden betaald. Op zijn beurt komt de adolescent uit de hogere sociaaleconomische klasse niet binnen op de plekken waar leeftijdsgenoten uit de lagere klassen rondhangen omdat zij er snel van uitgaan dat het niet veilig voor ze is.

Niet alleen is de geografische locatie van armoede zichtbaar, ook de middenklasse wijken zijn duidelijk herkenbaar. Hoewel het hier relatief veilig is, is er toch vaak criminaliteit van buitenaf. Dit wil zeggen dat er mensen van buiten de wijk huizen beroven of mensen overvallen omdat duidelijk is dat degene die hier wonen waardevolle spullen bezitten.

Agency (Allen & Thomas, 2000) is een belangrijk begrip als het gaat om sociale mobiliteit in de samenleving. Hierbij spelen *material, human, social* en *psychological aspects* een rol (Narayan & Petesch, 2007). Bij *material aspects* moeten we denken aan zaken zoals het huis waarin een adolescent woont en materiële zaken die hij tot zijn beschikking heeft zoals een computer en een auto. Dit zijn zaken die voor adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klassen vaak voorhanden zijn wat maakt dat zij mobieler zijn dan hun leeftijdsgenoten uit de lagere klassen die geen zaken zoals een computer en auto tot hun beschikking hebben en hierdoor dus afhankelijk zijn van anderen. Vervolgens spelen *human aspects* een belangrijke rol, waaronder gezondheid en afgeronde opleidingen vallen. Gezondheid is een kostbaar goed voor adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klassen, een gezond mens heeft nu eenmaal meer kansen in het leven dan iemand met beperkingen. Voor iemand uit de hogere klassen zal het gemakkelijker zijn een opleiding af te ronden, zij worden financieel door hun ouders gesteund. Terwijl adolescenten uit de lagere klassen hier vaak een bijbaantje voor moeten nemen en zij ook nog eens huishoudelijke verantwoordelijkheden hebben waardoor de tijd voor de opleiding er bij in kan schieten.

Het volgende aspect, het *social aspect*, heeft betrekking op de kwaliteiten tot het geven van leiderschap en organisatie die een persoon bezit. Ook hier zijn adolescenten uit de hogere klassen vaak in het voordeel omdat deze zaken meer getraind worden. Op een particuliere school wordt er meer aandacht gegeven aan zaken zoals presenteren waardoor adolescenten vertrouwd raken met het praten voor een grotere groep. Adolescenten uit de lagere klassen krijgen hier vaak geen training in op school en geven wanneer zij voor de eerste keer bij een *taller* van een NGO komen aan dit eng te vinden.

Het *psychological aspect* heeft te maken met name het zelfbeeld en het zelfvertrouwen dat adolescenten bezitten. Wanneer iemand een positiever zelfbeeld heeft zal hij of zij dit ook uitstralen wat vaak een positief effect heeft op de stappen die een adolescent durft te ondernemen voor het verbeteren van zijn toekomst. Omdat dit zelfbeeld van adolescenten uit de lagere sociaaleconomische klassen vaak te laag is doen NGO's er veel aan het zelfbeeld positiever te maken. Het beeld is vaak negatief doordat er nooit persoonlijke aandacht geweest is voor de adolescent. Ouders hadden het altijd te druk en ook op school hielden docenten zich hier niet mee bezig. Nu de

adolescent waardering krijgt voor wat hij of zij doet leert de adolescent zichzelf ook te waarderen. Adolescenten geven zelf aan een beter zelfbeeld te hebben ontwikkeld door de hulp van NGO's.

Hoe positiever bovengenoemde aspecten uit zullen vallen, hoe positiever de toekomst voor de adolescent zal zijn. Helaas is het nog maar al te vaak zo dat adolescenten blijven hangen in een vicieuze cirkel waar hun ouders ook al deel van uitmaakten. Lewis stelt dat armen vaak keuzes maken die op korte termijn effectief zijn maar er op lange termijn voor zorgen dat zij in een armoedecultuur blijven hangen, ook wel de *culture of poverty* (Lambregts, 1974) genoemd. De ouders van deze kinderen waren arm en moesten hierdoor hard werken waardoor de tijd en aandacht die zij aan de kinderen moesten besteden er bij inschoot. De kinderen worden door deze armoede opgescheept met extra taken zoals zorgen voor broertjes en zusjes, het huishoudens en soms zelfs werken. Tijd voor het huiswerk schiet er zo bij in en ook de concentratie op school wordt minder door de vele naschoolse werkzaamheden waar alle energie naartoe gaat. Op deze manier wordt het voor de adolescenten lastig een studie te voltooien en wanneer zij deze wel voltooien blijven zij met het stigma zitten wat over de wijk heerst waardoor het lastig wordt werk te vinden. Zo krijgen ook zij slecht betaalde baantjes die veelal in de informele sector liggen. Wanneer deze adolescenten kinderen krijgen zullen zij het ook zwaar krijgen met de financiële zorg voor hun kinderen en op deze manier is de cirkel weer rond.

Ook genderpatronen spelen een rol bij de toekomstverwachtingen bij adolescenten. Hoewel er de laatste jaren een verandering gaande is van genderpatronen waarbij de vrouw steeds meer buitenshuis gaat werken en de huishoudelijke taak door beide ouders gedeeld wordt, is de *street/house divide* (Sanabria, 2007) tussen man en vrouw nog duidelijk zichtbaar. *Machismo* (Melhuus & Stolen, 1994) is nog steeds een veel voorkomend fenomeen en mannen willen hiermee op verschillende gebieden hun mannelijkheid bewijzen. Dit doen zij in het publieke domein door samen met vrienden alcoholische dranken te nuttigen waarbij zij niet voor elkaar onder willen doen. Ook blijkt dat buitenechtelijke relaties veel voorkomend zijn, met name in de lagere klassen. Veel adolescenten zeggen halfbroertjes en zusjes te hebben die van verschillende vaders afkomstig zijn. In de lagere sociaaleconomische klassen blijkt de rolverdeling tussen man en vrouw meer gelijk verdeeld te zijn, dit heeft te maken met de noodzaak dat zowel de man als de vrouw werkt om in de dagelijkse behoeften te kunnen voorzien. In de toekomst hopen veel vrouwelijke adolescenten dan ook dat de man ze mee zal gaan helpen in het huishouden, maar toch denken zij dat dit voorlopig nog een droom blijft.

Literatuurlijst

- Acharya, S.
2004 'Measuring and analyzing poverty' *European Journal of Comparative Economics* 1(2):195-215
- Allen, T. & A. Thomas
2000 *Poverty and Development into the 21st Century*. Oxford: University Press
- Ellis, G.F.R.
1984 'The dimensions of poverty' *Social indicators research* 15(3):229-253
- Graham, C.
1991 'The APRA Government and the Urban Poor: The PAIT programme in Lima's Pueblos Jovenes' *Journal of Latin American Studies* 23(1):91-130
- Khan, M. I.
2005 'Challenges in constructing the sociological concept of poverty', *Journal of sociology* 2(1):1-5
- Lambregts, R.
1974 *Aspekten van de 'Culture of Poverty'*. Leiden: Instituut voor Culturele Antropologie en Sociologie der niet-Westerse Volken
- Kruijt, D. et al.
2002 *Informal Citizens: Poverty, Informality and Social Exclusion in Latin America*. Amsterdam: Rozenberg Publishers
- Melhuus, M. & K. A. Stolen
1996 *Machos, Mistresses, Madonnas: contesting the power of Latin American gender imagery*. London/New York: Verso
- Narayan, D. & P. Petesch
2007 *Moving out of Poverty, cross-disciplinary perspectives on mobility*. Hampshire/New York: The World Bank & Palgrave MacMillan
- Olthoff, J.
2006 *A dream denied: teenage girls in migrant popular neighborhoods, Lima, Peru*. Amsterdam: Dutch University Press
- Sanabria, H.
2007 *The Anthropology of Latin America and the Caribbean*. United States: Pearson
- Scott, A. ME.
1994 *Divisions and Solidarities: Gender, class and employment in Latin America*. London/New York: Routledge
- Spiers, J.
2000 'New perspectives on vulnerability using emic and etic approaches' *Journal of advanced nursing* 31(3):715-7

Stromquist, N.P.

2001 'What Poverty Does to Girls' Education: the intersection of class, gender and policy in Latin America' *Compare* 31(1):38-56

Villanueva, M.

1996 *Adolescence in middle class Lima (Peru): a description of social and psychological aspects and the incidence of drug use*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen

Ypeij A.

1995 *Overleven, Ondernemen: vrouwelijke en mannelijke micro-producten in Lima, Peru*. Amsterdam: Thesis Publishers

Bijlagen

- 1) Reflectie verslag
- 2) Samenvatting in het Spaans

Bijlage 1: Reflectie verslag

Met veel zin en zonder een concreet idee van wat me te wachten zou staan als ik in Ica aan zou komen, ben ik aan mijn onderzoek begonnen. Omdat dit het eerste onderzoek is wat ik ooit heb uitgevoerd, is het ook lastig te bepalen in welke mate ik goed voorbereid was op de rol van onderzoeker. Met elk interview merkte ik dat ik een stukje vooruit ging en door interviews terug te luisteren en na elke bijeenkomst te reflecteren op de opgedane kennis, kon ik gemakkelijk verbeterpunten voor mezelf aangeven. Hoeveel je op theoretisch gebied ook van interviewtechnieken afweet, het uitvoeren van een interview is toch echt wat anders. Wat hierbij natuurlijk ook meespeelt, is de taal. Mijn beheersing van het Spaans was redelijk en ging tijdens de onderzoeksperiode snel vooruit, maar toch blijft het af en toe lastig om telkens weer om verduidelijking te vragen. Zeker wanneer je al een aantal keer om verduidelijking gevraagd hebt en het toch onduidelijk blijft wat er precies bedoelt is denk je nog al snel laat maar zitten. Ook wanneer ik af en toe tijdens het gesprek wisselingen van onderwerp niet begreep bleek als ik later terug luisterde dat ik de connectie gemist had vanwege onvoldoende kennis van het Spaans. Maar ook heeft de matige kennis van de Spaanse taal af en toe voordelen met zich meegebracht. Het maakte dat ik gemakkelijk door kon vragen over een onderwerp voor verduidelijking, waardoor de informant me meer informatie verschaftte dan aanvankelijk.

Omdat het constant Spaans praten ook wel eens erg vermoeiend kon zijn was ik blij dat ik niet alleen op de onderzoeksplek zat. Nog drie andere studiegenootjes hadden zich ook in Ica gevestigd, weliswaar in andere delen van de stad, maar we konden elkaar gemakkelijk opzoeken wanneer we dat wilden. Ik vond het erg fijn om af en toe Nederlands te kunnen praten en onderzoekservaringen uit te wisselen.

De totaal andere omgeving van Ica vergeleken bij Nederland had naar mijn mening zeker zijn voordelen. Omdat ik nog nooit eerder in Peru geweest was, kon ik me ook geen concreet beeld van het land vormen. Alles wat ik dan ook om me heen zag gebeuren was nieuw voor me. Het blijkt er erg gemakkelijk contacten te maken en om bij instituties binnen te komen waar in Nederland uren, dagen of misschien zelfs weken aan papierenrompslomp aan vooraf zou gaan.

Het contact met mijn informanten was heel anders tussen de twee groepen. Met de jongeren uit de hogere sociaaleconomisch klasse had ik een meer vriendschappelijke band. Dit had voornamelijk te maken met het feit dat mijn sleutelinformant in deze groep mijn 'broertje' uit het gastgezin was. Via hem kwam ik in contact met zijn vrienden en kon ik met ze meegaan naar de universiteit. Met deze groep heb ik dan ook voornamelijk een vriendschappelijke band gehad. We gingen samen uit, een drankje doen na de universiteit, koken, etc.

Met de andere informanten, uit de lagere sociaaleconomische klasse, had ik een meer afstandelijkere relatie. Hen zag ik alleen tijdens *talleres*. Hierdoor was er in deze situatie meer een relatie van onderzoeker – informant. Ik merkte dat deze adolescenten, hoewel zij in dezelfde leeftijdsgroep zaten als de adolescenten uit de hogere sociaaleconomische klasse, mij echt meer zagen als een onderzoekster. Toch geloof ik dat ik uit beide groepen de informatie gekregen heb die ik zocht, hetzij op een andere manier. Tijdens de *talleres* was helaas niet elke adolescent even geïnteresseerd en over het algemeen gaf

telkens hetzelfde groepje antwoord, maar ik denk dat dit iets is wat je altijd zult blijven houden.

De Latijns Amerikaanse bevolking staat er nogal om bekend bij afspraken rustig één of twee uurtjes later te komen en alles op het eigen tempo te doen. Dit was dan ook hetgeen af en toe frustraties op kon

roepen. Heel wat wachtende uren heb ik doorgebracht. Afbeelding 3: een deel van de adolescenten uit de wijk Micaela in de ruimte waar zij wekelijks bijeenkomen

Wanneer er '*mañana mañana*' gezegd werd dacht ik de eerste week ook nog werkelijk dat het morgen wel zou komen, maar dit bleek na een nutteloze week wachten op het weeshuis niet het geval te zijn. Maar ook hier wen je aan en uit voorzorg nam ik dan ook maar iets mee om te lezen, zodat de wachtende tijd in ieder geval nuttig besteed kon worden.

In een volgend onderzoek zal ik rekening houden met het kiezen van mijn onderwerp. Hoewel ik nu voor mezelf een leuk onderwerp had en ik ook veel informatie hebben kunnen krijgen van informanten, had ik vaak het idee dat ik als het ware in moest breken met mijn vragen. Dit omdat toekomstplannen en problemen waar adolescenten mee te maken krijgen niet tot de dagelijkse gesprekstof behoren. Wanneer ik iets wilde weten had ik het idee dat ik er expliciet om moest vragen. Dit zou anders geweest zijn wanneer ik bijvoorbeeld over een hobby van ze begonnen zou zijn waar ze vol enthousiasme over kunnen vertellen en waar ze dagelijks mee bezig zijn.

Ook merkte ik dat ik het lastig vond bepaalde vragen te stellen die betrekking hadden op armoede. Ik had het gevoel dat ik, een in hun ogen rijk westers meisje, dit soort vragen helemaal niet

hoorde te stellen. Hoewel ik merkte dat als we er over spraken dit best een bespreekbaar onderwerp was, vond ik het toch lastig er weer over te beginnen.

Al met al kijk ik met veel plezier terug op mijn tijd in Ica. Zowel op het doen van onderzoek als het contact met mijn gastgezin. Een tijd die ik niet snel zal vergeten. Ik kijk dan ook al met veel plezier uit naar mijn Masteronderzoek wat hopelijk snel zal volgen.

Bijlage 2: Samenvatting in het Spaans

Esta investigación es sobre los obstáculos que tienen los adolescentes en la ciudad de Ica, Peru, cuando están realizando sus futuros. Los obstáculos son: pobreza materialista y social, y gender. Adolescentes de la clase social-económico baja y alta han participado en esta investigación. Ica es una ciudad en la costa del Perú que ha sufrido mucho en los últimos años a causa de catástrofes naturales. El último fue el terremoto en agosto de 2007. Por eso los datos de criminalidad y pobreza han crecido mucho.

Los adolescentes de clases bajas definen pobreza en maneras sociales. Ellos necesitan una red de seguridad y por eso tener mucha familia y muchos amigos es muy importante para ellos. Los adolescentes de las clases más altas dicen que cosas materialistas son mas importante para decir quién es rico y quien es pobre. Es porque para ellos todo de estos cosas son evidente.

Marginalización de los pobres se manifiesta en materia de social y geográfico. Los barrios pobres no tienen calles de asfalto y tampoco han terminado las casas. En las calles están grifos de agua porque las casas no tienen agua corriente. Vivir en barrios específicos puede tener consecuencias, hay barrios que tienen estigmas y por eso es muy difícil buscar trabajo formal por la gente que vive acá. Hay muchos prejuicios enfrentados barrios pobres.

Cuando los adolescentes quieren mejorar sus niveles de vida, ellos tienen que tener la posibilidad para 'poder'. 'Poder' es muy importante porque cada relación tiene un aspecto de 'poder', por ejemplo la relación entre padre e hijo y docente y alumno. Cuando alguien tiene la posibilidad de 'poder', tiene potestad sobre alguien y con potestad puedes tener una posición más elevada. Muchas adolescentes se quedan en la misma posición que los padres tienen ahora, es un círculo vicioso. Lewis dice que los pobres tienen que hacer cosas que son muy efectivos a corto plazo pero a largo plazo no van a resolver nada.

También expectativas de hombre y mujer en la vida desempeñar un papel cuando los adolescentes están trabajando para realizar sus futuros. Los últimos años las expectativas han cambiado. La mujer va a trabajar mas y mas y divide las tareas domésticas con su esposo. Especial en las clases bajos porque allá es necesario que el hombre y la mujer trabajan juntos. Pero el machismo todavía no ha desaparecido de la vida. Los hombres toman mucha cerveza o otras bebidas alcohólicas para demostrar su masculinidad. En especial entre hombres mismos eso es muy importante. También los hombres tienen muchos relaciones fuera de matrimonio. Hay muchos adolescentes que dicen que tienen hermanos de diferentes papás. Muchas mujeres esperan que su esposo va a ayudar a ellos con las tareas domesticas en el futuro, pero ellas piensan que eso solo es un sueño y nada más.

Podemos llegar a la conclusión de que los adolescentes de las clases alta no tienen muchos obstáculos cuando hablamos sobre realizar sus futuros en cosas que tienen una relación con pobreza. Los adolescentes de las clases bajas en contrario, tienen muchos más obstáculos. Ellos tienen una posición más marginado que los de clases altas y por eso es muy difícil para ellos mejorar sus vidas. Cuando ellos quieren mejorar sus vidas va a costar mucho más trabajo que para los adolescentes de las clases altas. Todo va a ser más duro para ellos, pero cuando ellos quieren ellos también pueden.